

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อแก้ปัญหาหรือตอบสนองความต้องการอันเป็น
มูลฐานของความอยู่รอดของบุคคลและสังคม เนื่องจากปัญหาของบุคคลหรือของสังคมมีอยู่ตลอด
เวลาทุกยุคทุกสมัย มนุษย์จึงจำเป็นต้องคิดค้นและประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาเหล่านั้น
ผลของการคิดค้นและการประดิษฐ์สร้างสรรค์ทั้งหมดของมนุษย์ ซึ่งเป็นที่ยอมรับและมีการสืบทอด
มีการประพฤติปฏิบัติต่อ ๆ กันมา เป็นกระบวนการในสังคมดังกล่าวนี้ เรียกว่า "วัฒนธรรม"

แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับวัฒนธรรม

ความหมายของวัฒนธรรม

คำว่า "วัฒนธรรม" เป็นคำสมาสระหว่างภาษาบาลีกับสันสกฤต มีความหมายตาม
รูปศัพท์ว่า "ธรรมเป็นเหตุให้เจริญ" หรือ "ธรรมคือความเจริญ" คำว่า "วัฒนธรรม" นี้
พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ได้ทรงบัญญัติขึ้นใช้แทนคำว่า "Culture"¹

ในพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485 ได้ให้ความหมายไว้ว่า "วัฒนธรรม
หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียว
ก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีงามของประชาชน"²

---

¹จำนงค์ ทองประเสริฐ, "พัฒนาการทางวัฒนธรรมไทย", วัฒนธรรมไทย 22
(กุมภาพันธ์ 2526) : 60.

²สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ "พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ
พุทธศักราช 2485," วารสารวัฒนธรรมไทยฉบับพิเศษ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การ
ศาสนา, ม.ป.ป.), หน้า 19.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นผลผลิตของมนุษย์ในสังคม เป็นต้นว่า ความคิด ความรู้สึก ความประพฤติ กิริยาอาการ ศิลป ประเพณี กฎหมาย ประติษฐกรรมต่าง ๆ ที่สังคมยอมรับและปฏิบัติ สืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน³

พระยาอนุนานราชชน ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า "วัฒนธรรม คือสิ่งที่มีมนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุงหรือผลิตขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตของมนุษย์ในส่วนรวม ที่ถ่ายทอดกันได้ เลียนกันได้ สืบทอดเป็นประเพณีสืบทอดกันมา นอกจากนี้ยังรวมถึงความคิดเห็น ความรู้สึก ความประพฤติ กิริยาอาการหรือการกระทำใด ๆ ของมนุษย์ในส่วนรวมที่ลงรูปเป็น นิพนธ์เดียวกันและสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ฯลฯ เพราะฉะนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นมรดกของสังคม ซึ่งสังคมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม"⁴

ผะอบ โปษะกฤษณะ ได้ให้ความหมายว่า "วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตที่ได้ปฏิบัติแล้ว ว่าดีว่าเหมาะสมกับสภาพสังคมนั้น ๆ และมีการสืบทอดกันมา วัฒนธรรมมีประจำสังคม จึงแยกออกไปตามลักษณะของสังคม เป็นวัฒนธรรมกลุ่มใหญ่และวัฒนธรรมกลุ่มย่อย เป็นต้น⁵

ในสังคมมนุษย์แต่ละสังคมมีวัฒนธรรมส่วนใหญ่ครอบคลุมไปทั่วทุกส่วนของสังคม แต่อาจจะมีวัฒนธรรมส่วนย่อย (Sub culture) ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของชนบางกลุ่ม หรือบางเชื้อชาติ สุนัตรา สุภาพ⁶ ได้สรุปลักษณะสำคัญ ๆ ของวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นส่วนใหญ่หรือส่วนย่อยไว้ ดังนี้

³สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, เอกสารเผยแพร่วัฒนธรรม (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ม.ป.ป.), หน้า 2.

⁴เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุนานราชชน), วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2525), หน้า 93.

⁵ผะอบ โปษะกฤษณะ "เอกลักษณ์ไทย" เอกสารชุดเสริมความรู้ อันดับที่ 11 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล, 2524), หน้า 87.

⁶สุนัตรา สุภาพ, สังคมวิทยา, นิพนธ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2527), หน้า 41-42.

1. วัฒนธรรม เป็นสิ่งที่มนุษย์ได้มาโดยการเรียนรู้
2. วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม
3. วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตหรือแบบแผนการดำรงชีวิต
4. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่คงที่ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอจากการคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ ของมนุษย์หรือปรับปรุงของเดิมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป

สรุปได้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงามอันเป็นมรดกของสังคมที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นแบบแผนของพฤติกรรม หรือเป็นแนวทางวิถีชีวิตทั้งในส่วนตัวของชาติ และของท้องถิ่น

ประเภทของวัฒนธรรม

การแบ่งประเภทของวัฒนธรรมมีหลายรูปแบบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเหตุผลของผู้แบ่งแต่ละคนดังต่อไปนี้

พระยาอานมานราชชน ได้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมอย่างกว้าง ๆ ไว้ 2 ประเภท คือ วัฒนธรรมทางวัตถุและวัฒนธรรมทางจิตใจ⁷

วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) ได้แก่ สิ่งของต่าง ๆ ที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิต ช่วยให้คนอยู่ดีกินดี เป็นเรื่องเกี่ยวกับอาหารเครื่องนุ่งห่ม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ยารักษาโรค รวมทั้งเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ เป็นต้น

วัฒนธรรมทางจิตใจ (Non - Material Culture) ได้แก่ สิ่งที่ทำให้จิตใจ และปัญญางอกงาม เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึนึกคิด เช่น ความเชื่อ ค่านิยม ศิลธรรม จรรยา มารยาท ขนบธรรมเนียมประเพณี นิธิกรรม ศิลปะ วรรณคดี กฎหมาย เป็นต้น

⁷พระยาอานมานราชชน, วัฒนธรรม (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาการ, 2515), หน้า 82.

แปลก สนธิรักษ์ ได้แบ่งวัฒนธรรมเป็น 4 ประเภท^๑ ดังนี้

1. คติธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจ ซึ่งมักจะได้รับอิทธิพลมาจากศาสนา เช่น ความขยันหมั่นเพียร การเสียสละ ความสามัคคี ความรับผิดชอบ ฯลฯ
2. เนติธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมทางกฎหมาย รวมทั้งระเบียบประเพณีที่ยอมรับนับถือว่ามีความสำคัญพอกับกฎหมาย เช่น การรู้จักใช้สิทธิและหน้าที่ของตนตามกฎหมาย การเคารพกฎหมาย
3. วัตถุธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมทางวัตถุที่เกี่ยวกับการกินดีอยู่ดี เครื่องนุ่งห่ม บ้านเรือน และอื่น ๆ เช่น การแต่งกายให้มีระเบียบถูกต้องตามกาลเทศะและความนิยม การประกอบอาชีพเลี้ยงตน ฯลฯ
4. สหธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมทางสังคม ซึ่งหมายถึง คุณธรรมต่าง ๆ ที่ทำให้คนเราอยู่ร่วมกันเป็นผาสูก และรวมทั้งระเบียบมารยาทติดต่อในการเข้าสังคม มารยาทในการเป็นแขกไปหาผู้อื่น มารยาทในโต๊ะอาหาร การไปงานมงคล และงานศพ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า วัฒนธรรมจำแนกออกเป็น 2 ประเภทหลักคือ วัฒนธรรมทางวัตถุกับวัฒนธรรมที่ไม่ใช้วัตถุ นอกจากการแบ่งประเภทดังที่ได้กล่าวมาแล้ว วัฒนธรรมอาจแบ่งตามประเภทของลักษณะเนื้อหาหรือตามลักษณะหน้าที่ได้อีกประการหนึ่ง

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้แบ่งเนื้อหาของวัฒนธรรมไทย จำแนกได้ 5 สาขา ซึ่งกล่าวได้ว่า คือ การแบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 5 ประเภท^๒ ได้แก่

1. สาขามนุษยศาสตร์ ได้แก่ วัฒนธรรมที่ว่าด้วยขนบธรรมเนียมประเพณี คุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม ค่านิยม ศาสนา ปรัชญา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี มารยาทในสังคม การปกครอง กฎหมาย เป็นต้น

^๑แปลก สนธิรักษ์, ระเบียบสังคม ประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา, หน้า 44.

^๒สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, คู่มืออบรมวัฒนธรรมไทยระดับมัธยมศึกษา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525), หน้า 4.

2. สาขาศิลป ได้แก่ วัฒนธรรมในเรื่องภาษา วรรณคดี ดนตรี ฝ้อนรำ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม เป็นต้น

3. สาขาการช่างฝีมือ ได้แก่ วัฒนธรรมในเรื่องการเย็บปักถักร้อย การแกะสลัก การทอผ้า การจักสาน การทำเครื่องเงิน เครื่องเงินเครื่องทอง เครื่องถม การจัดดอกไม้ การทำตุ๊กตา การทอเสื่อ การประดิษฐ์ การทำเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น

4. สาขาคหกรรมศิลป์ ได้แก่ วัฒนธรรมในเรื่องอาหาร เสื้อผ้า การแต่งกาย บ้าน ยา การดูแลเด็ก ครอบครัว การรู้จักประกอบอาชีพช่วยเศรษฐกิจในครอบครัว เป็นต้น

5. สาขากีฬาและนันทนาการ ได้แก่ วัฒนธรรมในเรื่องการละเล่น มวยไทย ฟันดาบสองมือ กระบี่กระบอง กีฬาพื้นบ้าน เป็นต้น

นอกจากนี้ วัฒนธรรมอาจแยกประเภทตามลักษณะหน้าที่ได้อีกด้วย¹⁰ เช่น

1. เพื่อสนองความต้องการพื้นฐาน ได้แก่ ปัจจัย 4 ในการครองชีพ
2. เพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม ได้แก่ การปกครอง
3. เพื่อผลทางจิตใจ ได้แก่ ศาสนา
4. เพื่อความสดชื่นในชีวิต ได้แก่ สุขุทริยภาพ
5. เพื่อการสื่อสารความรู้ ได้แก่ การศึกษา

วัฒนธรรมจะแบ่งเป็นกี่ประเภท และแบ่งโดยใช้เกณฑ์อะไรก็ตาม แต่ว่าวัฒนธรรมทางด้านวัตถุ และวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ จะต้องมีความสัมพันธ์กันในทางสมดุล จึงจะเกิดความงอกงามทางวัฒนธรรมขึ้นได้

องค์ประกอบของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นผลจากการที่มนุษย์ได้เข้าควบคุมธรรมชาติ และพฤติกรรมของมนุษย์ ทำให้เกิดการจัดระเบียบทางสังคม ระบบความเชื่อ ศิลปกรรม ค่านิยม และวิทยาการต่าง ๆ

¹⁰ณรงค์ เล็งประชา, พื้นฐานวัฒนธรรมไทย (กรุงเทพมหานคร : โอเดียน สโตร์, 2532), หน้า 10.

ฉะนั้นจึงอาจแยกอธิบายองค์ประกอบของวัฒนธรรมได้ดังนี้¹¹

1. องค์คติ (Concepts) ได้แก่ ความเชื่อ ความคิด ความเข้าใจ และอุดมการณ์ต่าง ๆ เช่น ความเชื่อในเรื่องพระเจ้าองค์เดียว ความคิดในเรื่องระบบเศรษฐกิจ ความเข้าใจในเรื่องราวของมนุษย์และอุดมการณ์คือ แผนการตามความคิดเห็นของตน
2. องค์พิธีการ (Usages) ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งแสดงออกในรูปพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ประเพณี การโกนผมไฟ พิธีการสมรส พิธีการตั้งศพ พิธีการนั่งโต๊ะรับประทานอาหาร และประเพณีการแต่งกาย
3. องค์การ (Organization) ได้แก่ องค์กร สถาบัน สมาคม หรือสโมสร ซึ่งได้ตั้งขึ้นอย่างมีระเบียบและระบบ กล่าวคือมีกฎเกณฑ์หรือระเบียบข้อบังคับ มีวิธีการดำเนินงานอย่างมีระบบและวัตถุประสงค์ที่แน่นอน องค์การที่เล็กที่สุดคือ ครอบครัว และองค์การที่ใหญ่ที่สุดคือ องค์กรสหประชาชาติ
4. องค์วัตถุ (International and Symbolic Objects) องค์วัตถุที่มีรูปร่างสามารถจับต้องได้ เรียกว่า วัฒนธรรมทางวัตถุ ได้แก่ เครื่องมือ เครื่องใช้ในระบบการเกษตรกรรม ระบบการอุตสาหกรรม และเครื่องมือเครื่องใช้ทางวัฒนธรรม เช่น คนโทน้ำ จาน ถ้วย และมิด เป็นต้น ตลอดจนผลผลิตของมนุษย์ ในทางศิลปกรรม เช่น ภาพเขียน รูปปั้น ส่วนองค์วัตถุที่มีรูปร่าง แต่เป็นเครื่องหมายแสดงถึงสัญลักษณ์ (Symbol) ได้แก่ ภาษาและตัวเลข เป็นต้น

จากองค์ประกอบของวัฒนธรรมที่ได้กล่าวมาแล้ว มีข้อน่าสังเกตว่า วัฒนธรรมมีองค์ประกอบหลัก 2 รูปแบบคือ

1. ชนิดที่ไม่มีรูปแบบและเนื้อหาที่แน่นอนและชัดเจน เรียกว่า "นามธรรม"
2. ชนิดที่มีรูปแบบและเนื้อหาที่แน่นอนชัดเจน เรียกว่า "รูปธรรม"

¹¹ อานนท์ อากาศิกรม, สังคม วัฒนธรรม และประเพณีไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2525), หน้า 95.

ความสำคัญของวัฒนธรรม

พระยาอนุนาธาธา ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมที่มีต่อชาติไว้ดังนี้¹²

1. เป็นเครื่องแสดงถึงความเป็นอยู่ ความเจริญ และเชิดชูเกียรติของบุคคลและชาติ
2. เป็นเครื่องแสดงถึงบุคลิกลักษณะของประเทศ และเชื่อมโยงอายุของชาติ
3. เป็นเครื่องมือสำคัญในการกล่อมเกล่าให้สมาชิกประพฤติดีปฏิบัติไปตามทำนอง

คลองธรรม รักหม่อม และ ส่งเสริมการทำความคิดและการดำรงอยู่ของชีวิต

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมไว้ดังนี้ คือ¹³

1. วัฒนธรรมเป็นทั้งพื้นฐานและเครื่องสำหรับความสามัคคีกลมเกลียว และความเป็นปึกแผ่นในหมู่ประชาชน วัฒนธรรมจะช่วยชักนำให้คนประพฤติดี ปฏิบัติธรรม และพร้อมที่จะเผชิญชีวิตร่วมกันบนผืนแผ่นดินเดียวกัน ทั้งในยามสุขและยามทุกข์

2. วัฒนธรรมเป็นกรอบและเป็นหนทางในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม จึงถือได้ว่าวัฒนธรรมเป็นหลักในการประพฤติดีปฏิบัติของสมาชิกของสังคม ซึ่งอาจช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหา ตลอดจนตอบสนองความต้องการของสมาชิก และของสังคมได้

3. วัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ เป็นลักษณะเด่นประจำชาติ หรือประจำหมู่คณะ ซึ่งมีส่วนช่วยให้ชนในชาติมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน อันจะทำให้บังเกิดความรักสามัคคีกัน และจะส่งผลต่อการรวมพลังของหมู่คณะ และธำรงไว้ซึ่งความมั่นคงของชาติ

วัฒนธรรมเป็นเครื่องวัด และเครื่องกำหนดความเจริญ หรือความเสื่อมของสังคม และขณะเดียวกันยังกำหนดชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในสังคม ดังนั้นวัฒนธรรมจึงมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของประชาชน และต่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติมาก หากสังคมใดมี

¹² พระยาอนุนาธาธา, วัฒนธรรมเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2515), หน้า 16.

¹³ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, นโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ และแนวทางในการรักษา ส่งเสริม และพัฒนาวัฒนธรรม พุทธศักราช 2529 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2529), หน้า 5-6.

วัฒนธรรมที่ดั่งงามที่เหมาะสมแล้ว สังคมนั้นย่อมจะเจริญก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว ตรงกันข้าม หากสังคมนั้นมีวัฒนธรรมที่ล้าหลัง มีแบบของพฤติกรรมที่ไม่ดี มีค่านิยมที่ไม่เหมาะสม สังคมนั้นก็ยากที่จะเจริญก้าวหน้า และในที่สุดก็อาจสูญเสียความเป็นชาติได้ เพราะถูกรุกรานทางวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ สาเหตุหลักเนื่องจากปัญหาที่มนุษย์ประสบ ประกอบกับความต้องการของมนุษย์ อาจจำแนกสาเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมออกได้ 4 ประการ¹⁴ ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ ได้แก่ สภาพของดินฟ้า อากาศ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติจะกระตุ้นให้มนุษย์ประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ เพื่อควบคุมการผันแปรเปลี่ยนแปลงดังกล่าว อันทำให้วิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไป
2. การเปลี่ยนแปลงในความต้องการของมนุษย์ มนุษย์มีเชาวน์ปัญญาสูง ความนึกคิดของมนุษย์เป็นไปอย่างกว้างขวาง และความนึกคิดนี้ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในความต้องการของมนุษย์ ฉะนั้นมนุษย์จำเป็นต้องแสวงหาสิ่งตอบสนองความต้องการของตนที่เพิ่มขึ้นโดยลำดับ มีการค้นคว้าสิ่งใหม่ ซึ่งส่งผลให้วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป
3. การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น จำนวนประชากรเพิ่มขึ้น มีการแข่งขันในการประกอบอาชีพสูงขึ้น การขัดแย้งระหว่างคนในสังคม อันเป็นปัญหาทางสังคม มนุษย์จึงต้องหาวิธีการและสร้างระเบียบปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาคืออยู่อย่างยากดังกล่าว ส่งผลให้วัฒนธรรมของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปด้วย
4. การแลกเปลี่ยนหยาบยิมวัฒนธรรม ในปัจจุบันการคมนาคมติดต่อสื่อสาร กระทำได้โดยสะดวกรวดเร็วตลอดเวลา การหยาบยิมวัฒนธรรมจึงเป็นไปอย่างกว้างขวาง และมักปรากฏว่ามนุษย์ในสังคมที่กำลังพัฒนาหยาบยิมวัฒนธรรมของสังคมที่เจริญแล้ว การหยาบยิมนี้มีทั้งด้านวิทยาการ ภาษา การแต่งกาย และอื่น ๆ

¹⁴ อานนท์ อากาภิรม, สังคม วัฒนธรรมและประเพณี (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แพรวพิทยา, 2520), หน้า 56-57.

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจะมีมากหรือน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับการเลือกปฏิบัติของคนในสังคม ถ้าเลือกปฏิบัติพฤติกรรมตามอุดมคติ (Ideal Behavior) มากกว่าพฤติกรรมที่ปฏิบัติจริง (Actual Behavior) ก็จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเพียงเล็กน้อย

วัฒนธรรมไทย

ที่มาของวัฒนธรรมไทย

ชนชาติไทยเป็นชาติที่เก่าแก่ มีวัฒนธรรมอันดงามและสูงส่งมาแต่โบราณ บรรพบุรุษของไทยได้สร้างสรรค์วัฒนธรรมไว้เป็นมรดกสืบทอดไปสู่คนรุ่นหลัง เนื่องจากสิ่งแวดล้อมเป็นตัวผลักดันให้มนุษย์พยายามคิดค้นประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ เพื่อเอาชนะธรรมชาติ ดังนั้น สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจึงเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ ให้สร้างสรรค์วัฒนธรรมขึ้น วัฒนธรรมไทยจึงมีที่มาในลักษณะเดียวกัน คือ มีที่มาจากปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้¹⁵

1. สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ จากสภาพภูมิศาสตร์ของไทย เป็นที่ราบลุ่มเต็มไปด้วยแม่น้ำลำคลอง จึงก่อให้เกิดประเพณีเกี่ยวกับน้ำขึ้น เช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีแข่งเรือ เป็นต้น
2. ระบบการเกษตรกรรม เป็นที่มาของวัฒนธรรมไทยหลายประการ เช่น ประเพณีแห่นางแมวขอฝน ประเพณีลงแขก การละเล่นพื้นบ้าน เต้นกำรำเคียว เป็นต้น
3. ค่านิยม มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมอย่างใกล้ชิด และค่านิยมบางอย่างกลายมาเป็นแกนของวัฒนธรรม เช่น ความรักอิสระเสรีภาพของคนไทย
4. การเผยแพร่ทางวัฒนธรรม เนื่องจากแต่ละสังคมมีลักษณะที่แตกต่างกัน จึงเป็นเหตุให้เกิดการรับวัฒนธรรมของสังคมอื่นมาใช้ โดยอาศัยการติดต่อ การย้ายถิ่นฐาน ตลอดจนระบบวิทยาการและเทคโนโลยีอันทันสมัยต่าง ๆ วัฒนธรรมสำคัญ ๆ ซึ่งไทยได้รับอิทธิพลจากสังคมอื่น ได้แก่ พุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และวัฒนธรรมตะวันตก

¹⁵ อานนท์ อากาศิรม, สังคม วัฒนธรรมและประเพณีไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2525), หน้า 96.

สภาพและปัญหาของวัฒนธรรมไทย

สำหรับประเทศไทย หากจะพิจารณาการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม จะเห็นได้ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศจากพื้นฐานเกษตรกรรม มาเป็นอุตสาหกรรมในหลายทศวรรษที่ผ่านมาได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัตถุ และมีผลต่อเนื่องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและจิตใจอย่างมาก กล่าวคือ ในด้านวัตถุได้มีการนำวิทยาการ และเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการผลิต และดำรงชีวิตมากขึ้น ทางด้านสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสับสนในเรื่องของมโนทัศน์ และค่านิยม มีความขัดแย้งระหว่างบทบาทหน้าที่ของบุคคล และสถาบันต่าง ๆ ทางสังคมมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อระบบโครงสร้างและแบบประเพณีนิยมดั้งเดิมของสังคมไทยให้แปรเปลี่ยนไปด้วย ทางด้านจิตใจ คนไทยถอยห่างออกจากศรัทธาความเชื่อในศาสนาธรรม ซึ่งเคยใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต ทำให้เกิดภาวะความเสื่อมทรามทางศีลธรรมและจริยธรรมอย่างน่าวิตก ประกอบกับการที่ระบบข่าวสาร และการติดต่อสื่อสารเป็นไปอย่างรวดเร็วมาก กระแสวัฒนธรรมต่าง ๆ จึงไหลบ่าเข้าสู่สังคมไทย เป็นผลให้มีการรับวัฒนธรรมต่าง ๆ ภายใต้อิทธิพลของความต้องการที่จะทันสมัยและก้าวหน้า อย่างขาดการเลือกสรรให้ประสานสอดคล้องกับรากฐานเดิมของวัฒนธรรมไทย¹⁶

จากสภาพของสังคมและวัฒนธรรมที่ประเทศไทยกำลังเผชิญอยู่ และคาดว่าจะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นในอนาคตนี้ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้ทำการวิเคราะห์และจำแนก ปัญหาทางสังคมและวัฒนธรรมสรุปได้ดังต่อไปนี้¹⁷

1. ความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม และการขาดดุลยภาพระหว่างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจกับทางสังคม/วัฒนธรรม
2. ความสัมพันธ์ ความอบอุ่น และความเป็นปึกแผ่นของสมาชิกในครอบครัวและสังคมเสื่อมทรามลง
3. การขาดการยอมรับภูมิปัญญาชาวบ้าน
4. การปรับปรนทางวัฒนธรรมไม่สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ

¹⁶ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, กรอบและทิศทางแผนวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. 2535-2539) (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2533), หน้า 2.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3-8.

5. ประชาชนมีความสับสนและเสื่อมศรัทธาในสถาบันทางศาสนา
6. กระบวนการและเครื่องมือในการสืบทอดวัฒนธรรมบางส่วน ไม่เหมาะสม
7. การอนุรักษ์ ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ทำได้ไม่ครอบคลุมและทั่วถึง
8. ระบบและโครงสร้างการบริหารงานด้านวัฒนธรรมหย่อนประสิทธิภาพ การระดม

สรรพกำลัง และทรัพยากรเพื่อดำเนินงานด้านวัฒนธรรมยังอยู่ในวงจำกัดมาก

ในท่ามกลางสภาพและปัญหาทางวัฒนธรรมที่เป็นอยู่ในสังคมไทย การอนุรักษ์ และส่งเสริมวัฒนธรรมไทย นับเป็นสิ่งจำเป็นที่หน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชน ต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษ และจัดลำดับความสำคัญไว้ในอันดับสูง

การอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทย

ลักษณะงานวัฒนธรรมไทยที่ได้มีการปฏิบัติต่อเนื่องกันมาโดยตลอด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมี 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ การรักษาวัฒนธรรมกับการส่งเสริมวัฒนธรรม ลักษณะทั้งสองนี้เท่ากับเป็นการบ่งชี้ถึงขอบเขตของงานวัฒนธรรมอีกแนวหนึ่ง ดังกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันที่ทรงกล่าวว่า "การรักษาวัฒนธรรม คือ การรักษาชาติ"¹⁸ และข้อความเบื้องต้นของนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติที่รัฐบาลได้ประกาศไว้ในปี พ.ศ. 2529 ซึ่งกล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า

"วัฒนธรรมไทยเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นไทย เป็นรากฐานของการสร้างสรรค์ความสามัคคีและความมั่นคงของชาติ เป็นสิ่งที่แสดงถึงศักดิ์ศรี เกียรติภูมิและความภาคภูมิใจร่วมกันของคนไทย เป็นปัจจัยให้คนในชาติได้ประพฤติปฏิบัติในทางที่ดำรงมโนธรรม เพื่อพัฒนาตนเอง พัฒนาสังคม และประเทศชาติ สมควรต้องรักษาและส่งเสริมวัฒนธรรมไทยอย่างจริงจัง และกว้างขวางเป็นพิเศษตามนัยรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทยที่ระบุไว้ว่า รัฐพึงส่งเสริมและรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมของชาติ"¹⁹

¹⁸ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, นโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติและแนวทางในการรักษา ส่งเสริม และพัฒนาวัฒนธรรม พุทธศักราช 2529, หน้า 1.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1-2.

นโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ

รัฐบาลเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทย จึงได้กำหนดนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ เพื่อเป็นหลักให้หน่วยงานของรัฐและเอกชน รวมทั้งประชาชนร่วมกันรักษาและส่งเสริมวัฒนธรรมอย่างมีเป้าหมายตรงกัน และประสานสอดคล้องต่อกันดังนี้^{๒๐}

1. ส่งเสริมการบำรุงรักษาวัฒนธรรมไทยทุกด้านให้เจริญด้วยการศึกษา ค้นคว้า วิจัย พัฒนา และพัฒนาวัฒนธรรมไทยให้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการแก้ปัญหา การดำเนินชีวิต การพัฒนาประเทศด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการป้องกันประเทศ ป้องกันการทำลายวัฒนธรรม และศาสนา และทำนุบำรุงศาสนาให้บริสุทธิ์ เพื่อเป็นหลักในการพัฒนาจิตใจประชาชน

2. เผยแพร่วัฒนธรรมไทยทุกด้าน นำไปสู่ประชาชนถึงขั้นปฏิบัติให้แพร่หลายยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรม ที่มีต่อเอกลักษณ์ คัดค้านค่านิยม ความสามัคคีและความมั่นคงของชาติ ตลอดจนเกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน ทั้งภายในประเทศ และระหว่างประเทศ

3. ส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน และวัฒนธรรมของกลุ่มชนในท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนมีความเข้าใจ เห็นคุณค่าและยอมรับวัฒนธรรมของท้องถิ่นซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุขในชาติ และมีความรัก ห่วงแหน วัฒนธรรมไทยยิ่งขึ้น

4. สนับสนุนส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับต่างประเทศ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างชาติ รวมทั้งรู้จักเลือกสรรวัฒนธรรมของต่างชาติที่เผยแพร่เข้ามาในประเทศไทย หรือผลจากการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม โดยนำมากลั่นกรองปรับปรุง ตัดแปลงให้เหมาะสมกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย และความมั่นคงปลอดภัยของชาติ

5. สนับสนุนส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐและของเอกชน ที่ดำเนินงานด้านวัฒนธรรมได้ประสานงานกันอย่างใกล้ชิด โดยการระดมสรรพกำลังทั้งจากภาครัฐ และภาคเอกชน เพื่อรักษาและส่งเสริมวัฒนธรรมให้มั่นคง เป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตของ

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน .

ประชาชนตลอดจนร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม เพื่อให้วัฒนธรรมมีบทบาทสนับสนุน
การพัฒนาประเทศแท้จริง

แนวทางในการรักษา ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม

เพื่อให้การดำเนินงานอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทยเป็นไปอย่างดี รัฐบาล
ยังได้กำหนด "แนวทางในการรักษา ส่งเสริม และพัฒนาวัฒนธรรมไทย พ.ศ. 2529"
เพื่อใช้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์ ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมสืบเนื่องจากนโยบายวัฒนธรรม
แห่งชาติ สำหรับหน่วยงานของรัฐ เอกชน และประชาชน ได้ยึดถือเป็นหลักในการดำเนินงาน
ทางวัฒนธรรมร่วมกัน ดังนี้²¹

การดำเนินงานวัฒนธรรม เพื่อให้วัฒนธรรมเจริญก้าวหน้าอย่างมีสมดุลนั้น

1. ควรส่งเสริมให้มีการวางแผนวัฒนธรรม ทั้งเป็นแผนระยะยาว แผนระยะสั้น
แผนระดับชาติ และแผนระดับท้องถิ่น เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ
2. ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการประสานแผน และระดมสรรพกำลังด้าน
ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรมระหว่างหน่วยของรัฐ เอกชน และระหว่างประเทศ
3. ในการวางแผนพัฒนาวัฒนธรรมทุกระดับ ให้ถือว่าศาสนธรรม เป็นบ่อเกิดสำคัญ
ของการประพฤติปฏิบัติ และการดำเนินชีวิตของประชาชน เป็นเรื่องสำคัญยิ่ง ในฐานะที่เป็น
พื้นฐานและเป็นแนวทางในการพัฒนาวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ
4. ในการวางแผนพัฒนาวัฒนธรรม ไม่จำกัดอยู่แต่เฉพาะการทำนุบำรุงรักษามรดก
ทางวัฒนธรรมเพียงอย่างเดียว การพัฒนาตนให้มีความรู้ความเข้าใจ ความตระหนักในคุณค่า
ของวัฒนธรรม มีความคิดริเริ่ม และมีคุณภาพชีวิตที่เหมาะสมแก่ยุคสมัยก็เป็นสิ่งจำเป็นยิ่ง

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

เรื่องที่ควรพัฒนาในวัฒนธรรมไทย

ในการพัฒนาวัฒนธรรมตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป นโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ มีความต้องการเน้นหนักเป็นพิเศษ ที่จะให้สมาชิกในสังคมไทยมีความรู้ ความเข้าใจ และมีการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องดีงาม ในเรื่องวัฒนธรรมประจำชาติ โดยส่วนรวมและวัฒนธรรมท้องถิ่นในเรื่องต่อไป²²

1. การเลี้ยงดูอบรมเด็กในครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของสมาชิกในครอบครัว สมาชิกในสังคม และชนต่างชาติ
2. การทำงาน การประกอบอาชีพ และการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
3. ความสะอาด สุขภาพอนามัย สิ่งแวดล้อม อาหาร โภชนาการ และยารักษาโรค
4. ภาษาไทย การสื่อความ และวรรณกรรม
5. การบันเทิง การกีฬา การพักผ่อนหย่อนใจ และสุขภาพจิต
6. การอนุรักษ์และพัฒนามรดกทางวัฒนธรรม ทั้งทางด้านวัตถุ และด้านจิตใจ เช่น ด้านศิลปกรรมประติมากรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรม วรรณกรรม ดุริยางคศิลป์ นาฏศิลป์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ แหล่งประวัติศาสตร์ ความสภาพอ่อนน้อมความมีน้ำใจ
7. การรักษาภาพลักษณ์ ชื่อเสียง และเกียรติภูมิของวัฒนธรรมไทยในชุมชนโลก
8. การสร้างสรรค์และการแสวงหาความรู้ ความเจริญงอกงามทางวิชาการ และการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับสังคมไทย
9. ศาสนาประจำชาติ ศาสนาที่ตั้งมั่นในประเทศไทย ปรัชญา ระเบียบวินัย ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม และความเป็นไทย
10. สถาบันเกษัตริย์ การเมือง การปกครอง อุฒมการณ์และความมั่นคงของชาติ

การศึกษากับการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทย

การอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมนั้น การศึกษาจัดเป็นวิธีการและเครื่องมือที่ดีและเหมาะสมที่สุด ดังที่ นิคม ทาแดง ได้บรรยายไว้ว่า

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

"การศึกษานอกจากจะทำหน้าที่เผยแพร่วัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปให้แก่สังคม บางครั้งการศึกษายังเป็นตัวการหรือปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมให้แก่สังคมอีกด้วย กล่าวคือ การศึกษาเป็นตัวการที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ทางวัฒนธรรมใหม่ ๆ และเผยแพร่สิ่งที่ได้สร้างสรรค์นี้ให้แก่สังคมภายนอก"²³

ดังนั้น การอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมจึงต้องประกอบด้วย กิจกรรม 4 ประการ คือ

1. การส่งเสริมวัฒนธรรม วัฒนธรรมจะสูญหายไปหรือคงอยู่ จะเจริญงอกงาม สืบทอดกันมาได้ก็ต่อเมื่อบุคคลในชุมชน มีความรู้ความเข้าใจ รู้คุณค่าของวัฒนธรรมนั้น และยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมา แต่บุคคลจะเกิดความรู้ความเข้าใจ ก็ต่อเมื่อได้รับการสื่อความหมายและถ่ายทอดให้สามารถปฏิบัติด้วยตนเอง ดังนั้นจึงต้องมีความเข้าใจ การชักชวน และส่งเสริมให้มีการประกอบพฤติกรรมนั้น ๆ ด้วยตนเองก่อน จึงจะเกิดความซาบซึ้งและมองเห็นคุณค่า ซึ่งเป็นพื้นฐานของการสืบทอดและรักษาสิ่งของและพฤติกรรมทางวัฒนธรรมนั้น ๆ ไว้

2. การเผยแพร่วัฒนธรรม การเผยแพร่วัฒนธรรมไปสู่ชุมชน หรือสังคมอื่น นำผลมาสู่การอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชน คือ

2.1 เป็นการพิสูจน์ให้เห็นถึงความคล่องตัวและความดีของวัฒนธรรมนั้นว่าเป็นสิ่งดีงาม สามารถปรับให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมอื่น และวัฒนธรรมอื่นได้อย่างเหมาะสม

2.2 การแพร่ขยายของวัฒนธรรมจากชุมชนอื่น สร้างความภูมิใจให้แก่ชุมชน เป็นแรงจูงใจให้มองเห็นคุณค่า ช่วยกันรักษา และพัฒนาวัฒนธรรมนั้นสืบต่อไป

2.3 วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แพร่หลาย ขยายไปสู่วัฒนธรรมอื่น ย่อมจะมีการเปลี่ยนแปลง เพื่อประสานกลมกลืนกับวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งจะย้อนกลับมาเป็นแบบอย่างการเปลี่ยนแปลงแก่ชุมชนดั้งเดิม

²³นิคม ทาแดง, "การศึกษากับวัฒนธรรมในชุมชน" เอกสารการสอนชุดวิชาการศึกษาเพื่อชีวิตและชุมชน (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กราฟฟิคอาร์ต, 2523), หน้า 13.

3. การรับเข้า หมายถึง การรับเอาวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาในชุมชนนั้น ๆ ย่อมมีบทบาทและอิทธิพลในฐานะเป็นสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ให้เหมาะสมกับกาลสมัยอยู่เสมอ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ชุมชนอนุรักษ์วัฒนธรรมของตนไว้ได้

4. การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเป็นมรดกของสังคมถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากรุ่นบุรุษตั้งแต่โบราณ จนถึงรุ่นปัจจุบันซึ่งเป็นเวลายาวนาน สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสังคมเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ถ้าคนในสังคมนั้นรู้แต่การรับถ่ายทอดจากบรรพบุรุษไว้ ไม่รู้จักการปรับปรุงและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ แปรกต่าง ๆ เพิ่มเติมให้กับวัฒนธรรมของสังคมที่มีความคล่องตัว และเหมาะสมกับกาลสมัย ในที่สุดวัฒนธรรมนั้นก็จะถูกกลืนและสูญไปจากสังคม ดังนั้น การที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรมไว้ให้เจริญงอกงาม เป็นเอกลักษณ์ของสังคมตลอดไป วัฒนธรรมนั้น ต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง และเพิ่มเติมสิ่งแปลกใหม่ เข้ามาอยู่เสมอ

วีระ บำรุงรักษา ได้กล่าวถึงบทบาทของการศึกษาในการถ่ายทอดและสร้างสรรค์วัฒนธรรมไว้ว่า

"การศึกษาก็ดี ศาสนาก็ดี และวัฒนธรรมก็ดี เป็นสิ่งเดียวกันในแง่ที่ว่าจุดมุ่งหมายของเรื่องทั้งสามนี้ เพื่อการเสริมสร้างคุณภาพ เพื่อคุณค่าของความเป็นมนุษย์ (Human Values) ร่วมกัน เรื่องทั้งสามจึงยึดคนเป็นเป้าหมายและมุ่งพัฒนาให้มีคุณค่าหรือคุณภาพยิ่งขึ้น ฉะนั้น เราจึงมักจะได้ยินอยู่เสมอว่า การศึกษาทำคนให้เป็นคนดี ศาสนาสอนคนให้เป็นคนดีและกระบวนกรวัฒนธรรม ก็พึงควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมให้เป็นคนดี เป็นที่ยอมรับในสังคมนั้น ๆ หรือถ้าจะมองสิ่งดังกล่าวทั้งสามนี้ ก็คือ การศึกษาในลักษณะต่าง ๆ นั้นเอง นั่นคือจุดมุ่งหมายเพื่อให้คนมีคุณภาพแห่งความเป็นมนุษย์ แต่รูปแบบและกิจกรรมอาจจะแตกต่างกันไป และเหมือนกันบ้างเป็นธรรมดา นักการศึกษาหลายท่านได้มองเห็นความสัมพันธ์ของเรื่องทั้งสามเป็นอย่างดี จึงมีผู้กล่าวว่า การศึกษาคือการถ่ายทอดและสร้างสรรค์วัฒนธรรมนั่นเอง"²⁴

²⁴วีระ บำรุงรักษา, การศึกษากับการพัฒนาวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์ 200 ปี (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2525), หน้า 40.

นอกจากนั้น สุเทพ การุญย์ลัญจกร ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของการศึกษา ในการพัฒนาวัฒนธรรมไว้หลาย ๆ ด้านด้วยกัน คือ²⁵

1. การศึกษาช่วยจรรโลงวัฒนธรรมในส่วนที่ดั่งงาม เพื่อเป็นสมบัติกลางแก่พลเมืองต่อไป เช่น การรักษามรดกทางวัฒนธรรม และวรรณคดีไทยไว้สอนแก่พลเมืองของประเทศ การใช้ภาษาไทยเป็นภาษาสื่อความหมายทั่วประเทศ เพื่อแสดงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเป็นเอกลักษณ์ที่เด่นของชาติ หรือสอนให้รู้จักรักษาสถาปัตยกรรมสมบัติ เช่น วัดวาอาราม เพื่อเป็นคู่ขวัญของประเทศไทยสืบไป เป็นต้น
2. การศึกษาช่วยปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในส่วนที่ควรแก่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น
3. การศึกษาทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้ยืนยงต่อไป บางท่านอาจเรียก การศึกษาในลักษณะนี้ว่าสังคมประกิต คือ สังคมมีหน้าที่ถ่ายทอดการศึกษาให้กับสมาชิกในสังคม ตามรูปแบบที่สังคมต้องการ นั่นก็คือถ่ายทอดคตินิยม เนติธรรม วัตถุประสงค์และสหรธรรม เพื่อให้ดำเนินไปตามปกติสถาน (Norms) ถ้าขาดการศึกษาก็ยากที่วัฒนธรรมจะพัฒนาได้ ก็มีสะดุดอยู่กับที่และเสื่อมทรามลงในที่สุด และสังคมจะอยู่กันไม่มีระเบียบ นอกจากนี้การจัดสอนนาฏศิลป์ จิตรกรรม ประติมากรรม คุริยางคศิลป์ หรือวรรณกรรม ก็เป็นส่วนเกี่ยวข้องกับการถ่ายทอด วัฒนธรรมด้วย
4. การศึกษาทำหน้าที่ปลูกฝัง (Implantation) วัฒนธรรมอันดีงามให้แก่พลเมือง สำหรับประเทศไทย รัฐบาลตระหนักในความสำคัญของการศึกษาที่มีต่อการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมของชาติ จึงได้ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดปลูกฝัง วัฒนธรรมไทยอีกทางหนึ่ง โดยระบุไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 ในหมวดที่ 6 ข้อ 50 ว่า "รัฐจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างและก่อให้เกิดความสำนึกในคุณค่าของศิลป วัฒนธรรม จริยธรรม ศาสนา ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม รวมทั้งสถานที่และ

²⁵สุเทพ การุญย์ลัญจกร, "บทบาทของการศึกษาในการพัฒนาวัฒนธรรม."

วัตถุอันมีค่าทางประวัติศาสตร์"²⁶ และในหมวดเดียวกัน ข้อ 53 ซึ่งเห็นว่า "รัฐพึงสนับสนุนกิจกรรมเยาวชนและจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมให้เยาวชนมีบุคลิกภาพที่ดี มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย มีทัศนคติที่ดีต่อวัฒนธรรมไทย ยึดมั่นร่วมกันรักษาและปกป้องสถาบัน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์"²⁷

แนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทยของกระทรวงศึกษาธิการ

ด้วยเหตุนี้ กระทรวงศึกษาธิการในฐานะองค์กรที่รับผิดชอบในการจัดและพัฒนาการศึกษา ศาสนา และศิลปวัฒนธรรมของประเทศ จึงได้จัดทำแผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา และศิลปวัฒนธรรมของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการศึกษา ศาสนา และศิลปวัฒนธรรมของหน่วยงานในสังกัด ทุกหน่วยทุกระดับ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค อันมีสาระสำคัญส่วนหนึ่ง เกี่ยวกับการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมของชาติไว้ในวัตถุประสงค์รวมของแผนดังมีรายละเอียด คือ

"เพื่อพัฒนาเยาวชนและประชาชนให้มีคุณภาพสามารถพัฒนาชีวิต การอาชีพและสังคม ให้มีมาตรฐานการดำรงชีวิตที่สูงขึ้น และอยู่ร่วมกันด้วยความสุขสมบูรณ์ สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยจัดการศึกษา ศาสนาและศิลปวัฒนธรรมให้เกิดความเสมอภาคทางการศึกษาทั้งในโอกาสและคุณภาพให้เยาวชนและประชาชน ได้รับการทางการศึกษาในระบบและนอกระบบโรงเรียนโดยตลอดชีวิต มุ่งเน้นให้เยาวชนและประชาชนมีศีลธรรม คุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม ประพฤติปฏิบัติตามครรลองของศาสนาและวัฒนธรรมไทย มีสติปัญญา ความรู้ทักษะ เจตคติเพื่อการประกอบสัมมาชีพ มีความรู้ความสามารถในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีความเข้าใจในปัญหาสังคมและแนวทางที่จะแก้ปัญหาสังคมร่วมกัน รู้จักคิด รู้จักทำ รู้จักแก้ปัญหา รู้จักปรับตัวให้ทันและสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป มีสุขภาพพลานามัยที่สมบูรณ์ทั้งทางกายและใจ รวมทั้งมีความเป็นพลเมืองดีของชาติที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีความสามัคคีกลมเกลียวกันระหว่างคน

²⁶ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรบัณฑิต, 2520), หน้า 15 .

²⁷ เรื่องเดียวกัน

ในชาติ เคารพยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองตามระบอบ
ประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข"²⁸

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมดังกล่าว จึงได้กำหนด
งานเฉพาะด้านไว้ในนโยบาย เป้าหมายและมาตรการ ด้านการศาสนาและศิลปวัฒนธรรม
โดยมีรายละเอียดดังนี้

นโยบายด้านการศาสนาและศิลปวัฒนธรรม

ส่งเสริมเยาวชนและความเข้าใจ เคารพยึดมั่นและมีความสำนึกต่อการประพฤติ
ปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนาอย่างแท้จริง มุ่งเน้นการศึกษาของสงฆ์ บุคลากรทางศาสนา
และจริยศึกษา ให้สามารถสอนศาสนาและจริยธรรมแก่เยาวชนและประชาชน ได้อย่างมี
ประสิทธิภาพในทุกระดับและทุกประเภทการศึกษา สนับสนุนการทำนุบำรุงสถาบันศาสนาให้เป็น
ที่นึ่งทางใจ และเป็นผู้นำในการพัฒนาจิตใจประชาชน พร้อมทั้งส่งเสริมเยาวชน และ
ประชาชนในด้านความรู้ ความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นและวัฒนธรรมของชาติ โดยเฉพาะ
ความสำนึกในความเป็นไทย นิยมไทย ประพฤติปฏิบัติตามแนวทางวัฒนธรรมไทย ส่งเสริมให้มี
การอนุรักษ์ ทำนุบำรุง รักษา ส่งเสริมและพัฒนาศิลปวัฒนธรรมของชาติ"²⁹

เป้าหมายด้านการศาสนาและศิลปวัฒนธรรม"³⁰

1. นักเรียน นักศึกษา และประชาชน มีความรู้ ความเข้าใจ ความเคารพยึดมั่น
และมีความสำนึกต่อการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนาอย่างแท้จริง
2. นักเรียน นักศึกษา และประชาชน นำหลักธรรมของศาสนามาประพฤติปฏิบัติ
เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต งานอาชีพและสังคม

²⁸ กระทรวงศึกษาธิการ, แผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา และศิลปวัฒนธรรมระยะที่ 6
(พ.ศ. 2530-2534) ของกระทรวงศึกษาธิการ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์,
2530), หน้า 32.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 34.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 41.

3. พระสงฆ์ บุคลากรทางศาสนาและจริยศึกษา ได้รับการฝึกอบรมให้สามารถสอนศาสนาและจริยศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ
4. สถาบันทางด้านศาสนาได้รับทำนุบำรุง พัฒนาและส่งเสริมให้ได้กระทำหน้าที่เป็นที่พึงพอใจ และเป็นผู้นำในการพัฒนาจิตใจประชาชน
5. นักเรียน นักศึกษา และประชาชน มีความรู้ ความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น และวัฒนธรรมของชาติ โดยเฉพาะความสำนึกในความเป็นไทยและนิยมไทย
6. นักเรียน นักศึกษา และประชาชน ได้มีแนวทางดำเนินชีวิต ประพฤติปฏิบัติ ตามแนวทางวัฒนธรรมไทยที่เป็นเอกลักษณ์ดีเด่นของคนไทย โดยเฉพาะในเรื่องความสัมพันธ์อันดีฉันท์พี่น้อง ระหว่างบุคคลในครอบครัวและสังคม ความรักที่จะไฝหาความรู้ ทักษะ ความสามารถ เพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการ การเสียสละเพื่อส่วนรวม ความสะอาดของร่างกาย บ้านเรือน และในที่สาธารณะ ความเป็นระเบียบ ความตระหนักในความสำคัญของสุขภาพอนามัย อาหารโภชนาการ ยาต่าง ๆ พร้อม ๆ กับการละทิ้งแนวทางประเพณีปฏิบัติที่นำมาซึ่งความไม่สงบเรียบร้อยและเป็นเหตุแห่งความเสื่อมทั้งหลาย เช่น ความหลงเมาเมี้ยวในอบายมุข ความฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมไม่รู้จักประมาณ ความหลงเชื่อในโชคลาง และวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการบันเทิง นันทนาการ ที่นิยมไปในทางเป็นภัยต่อสุขภาพอนามัย เป็นต้น
7. หน่วยงานและบุคลากรทางด้านวัฒนธรรมได้รับการส่งเสริม และพัฒนาให้เป็นกำลังสำคัญในงานวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของชาติ
8. งานศิลปวัฒนธรรมทั้งในระดับท้องถิ่น และระดับชาติได้รับการอนุรักษ์ รักษาส่งเสริม เผยแพร่ และพัฒนาให้เป็นมรดกสืบทอดอยู่ชั่วกาลนาน
9. เศรษฐกิจและสังคมของชาติบ้านเมือง ได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้นด้วยกระบวนการทางด้านศาสนาและศิลปวัฒนธรรม

มาตรการและวิธีดำเนินงานด้านการศาสนาและศิลปวัฒนธรรม³¹

1. พัฒนาการหลักสูตรที่เกี่ยวกับศาสนาให้เหมาะสมกับวัยของเด็กนักเรียน แต่ละระดับการศึกษา และเน้นให้นักเรียนได้เรียนรู้หลักธรรมคำสั่งสอนของศาสนาอย่างแท้จริง โดย

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 65-69.

เฉพาะในเรื่องความกตัญญูกตเวที การรู้จักประมาณ การประหยัด ความขยันหมั่นเพียร การพึ่งตนเอง และการทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ การรู้จักให้และการช่วยเหลือผู้อื่น ความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ดำเนินการปฐพีฐานไว้ตั้งแต่ระดับต้นและเน้นหนักมากขึ้นในระดับสูงตามลำดับ

2. ศึกษาค้นคว้าวิจัยรูปแบบกิจกรรมการเรียนการสอน และสื่อการเรียนการสอนให้นักเรียนทุกระดับการศึกษา ได้เรียนรู้และเข้าใจหลักธรรมอย่างแท้จริง เห็นคุณค่าที่จะนำหลักธรรมมาใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตและสังคม ฝึกปฏิบัติอย่างต่อเนื่องทุกระดับการศึกษาตามหลักธรรมเหล่านั้นในสภาพชีวิตจริงจนสามารถควบคุมตนเองได้ ปรับพฤติกรรมได้สร้างเป็นลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ตามหลักธรรมคำสั่งของศาสนา

3. เผยแพร่ผลการศึกษาค้นคว้ารูปแบบกิจกรรมการเรียนการสอนและสื่อที่มีประสิทธิภาพ นำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทุกระดับทุกประเภทการศึกษา โดยการฝึกอบรมบุคลากรทางการสอนศาสนาและจริยศึกษา รวมทั้งให้การศึกษแก่เยาวชนและประชาชนนอกโรงเรียน โดยทางสื่อมวลชนต่าง ๆ

4. รณรงค์ให้นักเรียน นักศึกษา เยาวชนและประชาชนได้ศึกษาหลักธรรมของศาสนา และนำหลักธรรมของศาสนามาประพฤติปฏิบัติด้วยวิธีการและกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เป็นต้นว่า จัดให้มีกระบวนการกลุ่มศึกษาและปฏิบัติธรรม เช่น ชุมนุมหรือชมรมพุทธศาสน์ กลุ่มผู้ปฏิบัติธรรม และส่งเสริมกลุ่มอื่น ๆ ที่มีอยู่ให้เพิ่มความสนใจในเรื่องการศึกษาและปฏิบัติธรรมมากขึ้น เช่น กลุ่มลูกเสือ ยุวกาชาด ผู้นำหญิงประโยชน์ เนตรนารี กลุ่มลูกเสือชาวบ้าน กลุ่มไทยอาสาป้องกันตนเอง กลุ่มแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง กลุ่มสมาคมผู้ปกครองและครู ฯลฯ ให้กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ได้มีส่วนร่วมในวันสำคัญของศาสนา และวันพระด้วยการร่วมทำบุญ บำเพ็ญกุศล และปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา

5. ส่งเสริมการศึกษาของบิดามารดาโดยทางสื่อมวลชน โดยเฉพาะทางวิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ ให้บิดามารดา ผู้ปกครองช่วยสร้างรากฐานชีวิตแก่เยาวชนที่บ้านในด้านศาสนา โดยการประพฤติปฏิบัติตามแนวทางของพระธรรมคำสั่งสอนของศาสนา

6. จัดให้มีการส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ และการประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนของศาสนา โดยการจัดประกวดแข่งขันและยกย่องผู้ประพฤติปฏิบัติดีเด่นแต่ละระดับ ตั้งแต่ระดับอำเภอ จังหวัด เขต และระดับประเทศ เช่น แข่งขันการตอบปัญหาธรรมและวัฒนธรรม แข่งขันการปาฐกถาทางธรรมและวัฒนธรรม ประกวดการเขียนเรียงความ การวาดภาพ

การร้องเพลง เพื่อส่งเสริมธรรมและวัฒนธรรม รวมทั้งการยกย่องเกียรติคุณผู้ประพฤติกฎปฏิบัติตนดี
เด่นตามแนวทางศาสนาและวัฒนธรรมไทย

7. พัฒนาการศึกษาและการฝึกอบรมทั้งระยะสั้น ระยะยาว แก่พระสงฆ์และ
บุคลากรทางการศาสนาและวัฒนธรรม ทั้งในด้านหลักสูตร วิธีการ และสื่อต่าง ๆ ให้สามารถ
สอนศาสนาจริยศึกษาและวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

8. นำแบบอย่างวัดหรือสถานที่ทางศาสนาที่สามารถกระทำหน้าที่เป็นที่พึ่งทางใจ
และเป็นผู้นำในการพัฒนาจิตใจประชาชน เป็นแนวทางในการพัฒนาวัดและสถานที่ทางศาสนา
อื่น ๆ ได้ประชาสัมพันธ์และส่งเสริมให้บุคคล องค์กร ทั้งภาครัฐและเอกชน เข้ามามีส่วนช่วย
ในการรักษา บำรุงพัฒนาวัดและสถานที่ทางศาสนาทั่วประเทศ ให้ได้กระทำหน้าที่และเป็นผู้นำ
ในการพัฒนาจิตใจเยาวชนและประชาชนอย่างต่อเนื่องตลอดไป

9. ส่งเสริมให้จัดกิจกรรมโรงเรียนวันอาทิตย์หรือกิจกรรมส่งเสริมการสอนศาสนา
และจริยธรรมในรูปแบบต่าง ๆ แก่เยาวชนและประชาชนอย่างต่อเนื่องด้วยความร่วมมือมูลนิธิ
และสมาคมต่าง ๆ ในแต่ละท้องถิ่น

10. ศึกษา ค้นคว้า วิธีการและกระบวนการในการพัฒนาจิตใจเยาวชน และ
ประชาชนออกมาในรูปแบบต่าง ๆ มีขั้นตอนดำเนินงานในระยะสั้น ระยะยาว และต่อเนื่อง
ตลอดชีวิต เผยแพร่วิธีการที่ได้ศึกษา ค้นคว้า ทดลองได้ผล เพื่อนำไปใช้ดำเนินการพัฒนาจิตใจ
เยาวชน และประชาชน

11. ส่งเสริมให้มีกิจกรรมการพัฒนาจิตใจกว้างขวางและชักนำให้บุคลากรระดับผู้นำ
ชุมชน และบุคลากรหลักของชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด เพื่อเป็นแบบอย่างและชักนำ
กลุ่มประชาชนต่าง ๆ และประชาชนโดยทั่วไปร่วมกิจกรรมพัฒนาจิตใจและประพฤติกฎธรรม
บุคลากรหลักดังกล่าว ได้แก่ ข้าราชการ พลเรือน พ่อค้า นักธุรกิจ และบุคคลที่มีชื่อเสียง
เป็นที่ยอมรับนับถือของชุมชน

12. ส่งเสริมการตั้งกลุ่มประชาชนประพฤติกฎธรรมของศาสนาและเพื่อการบำรุง
ส่งเสริมศาสนาในระดับหมู่บ้าน

13. จัดให้มีแผนหลักในการอนุรักษ์ บูรณะ พัฒนาวัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ
วัดร้าง และการสร้างใหม่ และจัดให้มีมาตรการดำเนินการให้เป็นไปตามแผนอย่างจริงจัง

14. เร่งรัดพัฒนาพุทธศาสนสถานโดยเฉพาะพุทธมณฑลให้เกิดความสมบูรณ์ตาม
จุดมุ่งหมายที่ได้กำหนดไว้

15. จัดตั้งศูนย์ศึกษา ค้นคว้าวิจัยการสอน การฝึกอบรมด้านศาสนา จริยศึกษา ค่านิยม และวัฒนธรรมแก่นักเรียน นักศึกษา เยาวชน ประชาชน พระสงฆ์ และบุคลากรทางด้านศาสนา และวัฒนธรรมอย่างน้อยเขตการศึกษาละ 1 แห่ง เพื่อทำหน้าที่ศึกษาพัฒนาหลักสูตร วิธีการเรียน การสอน ฝึกอบรม สื่อการเรียนการสอนและการเผยแพร่ให้เหมาะสมกับสภาพ และวัยของผู้เรียนระดับต่าง ๆ รวมทั้งประชาชนโดยทั่วไป

16. สร้างและพัฒนาหลักสูตร ทั้งเป็นหลักสูตรเฉพาะและในรูปแบบบูรณาการ พร้อมทั้งพัฒนากระบวนการเรียนการสอน การสร้างและพัฒนาสื่อการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับวิธีการ เพื่อจัดสอนวัฒนธรรมแก่นักเรียน นักศึกษา เยาวชนและประชาชนในและนอกโรงเรียนทุกระดับ และประเภทการศึกษาทั้งวัฒนธรรมท้องถิ่นและวัฒนธรรมของชาติ

17. จัดการศึกษาติดตามราคา และประชาชนในด้านวัฒนธรรมทางสื่อมวลชน ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ รวมทั้งกิจกรรมนิทรรศการ เผยแพร่เอกสาร เพื่อให้บิดามารดา และประชาชนทั่วไปได้ตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรม ได้เรียนรู้และเข้าใจวัฒนธรรม สามารถให้การอบรมสั่งสอนกุลบุตรกุลธิดา ให้อยู่ในร่องรอยของวัฒนธรรมไทย

18. ฝึกอบรมบุคลากรทางด้านวัฒนธรรม เช่น ครู อาจารย์ พระ และบุคลากรหลักอื่น ๆ เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการฝึกอบรม ให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องวัฒนธรรมแก่นักเรียน นักศึกษา เยาวชนและประชาชนเพื่อการอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่และพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่น และวัฒนธรรมของชาติ

19. จัดตั้งศูนย์ศึกษา ค้นคว้า วิจัยวัฒนธรรมในระดับจังหวัด ทำหน้าที่ศึกษาค้นคว้า วิจัย วัฒนธรรมสาขาต่าง ๆ ทั้งวัฒนธรรมพื้นบ้านและวัฒนธรรมของส่วนราชการ ในเรื่อง ประวัติความเป็นมา แก่นสารสาระ ความดี ความงาม ความเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมด้านนั้น ๆ จัดทำเป็นหนังสือเอกสารและสื่อในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อการเผยแพร่ การฝึกอบรม การอนุรักษ์ ฟื้นฟูส่งเสริม และการพัฒนาวัฒนธรรม

20. ส่งเสริมให้สถานศึกษาได้กระทำหน้าที่ 3 ประการให้สมบูรณ์ คือ จัดการเรียน การสอนตามหลักสูตร จัดกิจกรรมการศึกษาเพื่อมีส่วนช่วยและร่วมในการพัฒนาชุมชน และ กิจกรรมการศึกษาเพื่ออนุรักษ์ รักษา ทำนุบำรุงส่งเสริมเผยแพร่และพัฒนาวัฒนธรรมโดยเฉพาะ วัฒนธรรมท้องถิ่น พร้อมทั้งส่งเสริมให้นักเรียน นักศึกษามีกิจกรรมร่วมในงานวัฒนธรรมดังกล่าวแล้ว

21. ส่งเสริมให้สื่อมวลชนในรูปแบบอื่น เช่น ภาพยนตร์ ละคร เพลง ดนตรี การละเล่นพื้นเมือง ฯลฯ ได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่และพัฒนาวัฒนธรรม
22. ให้การศึกษาแก่เยาวชนและประชาชนโดยทั่วไปในด้านวัฒนธรรมทางสื่อมวลชนในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญในเอกลักษณ์ ความเป็นไทยและการดำรงชีวิตความเป็นอยู่อย่างไทย พร้อมทั้งรณรงค์ด้วยวิธีการต่าง ๆ ให้เยาวชนและประชาชนประพฤติปฏิบัติตามแบบเอกลักษณ์และด้วยความนิยมไทย เป็นต้นว่าจัดให้มีการฝึกอบรม จัดนิทรรศการประกวดแข่งขัน แม้กระทั่งหากจำเป็นก็ต้องใช้วิธีกำหนดแนวทางปฏิบัติ ระเบียบ กฎเกณฑ์ตามขั้นตอนให้เกิดการประพฤติปฏิบัติกันอย่างจริงจัง
23. ส่งเสริมบุคลากรทางวัฒนธรรมสาขาต่าง ๆ ให้ได้กระทำหน้าที่เป็นผู้นำ และผู้ให้การสนับสนุนในกระบวนการอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่และพัฒนาวัฒนธรรมพร้อมกับการเชิดชูเกียรติบุคลากรเหล่านั้น แสดงผลงานซึ่งให้เห็นชัดว่ามีส่วนร่วมในการพัฒนาบ้านเมืองทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ในการพัฒนาจิตใจประชาชนและการสร้างความสามัคคีของคนในชาติ
24. ส่งเสริมสนับสนุนให้องค์กร หน่วยงานและกลุ่มพลังต่าง ๆ ชักนำให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมและกระบวนการอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่วัฒนธรรม
25. เร่งรัดมาตรการและวิธีการในด้านการอนุรักษ์ รักษา ป้องกันการทำลายศิลปวัฒนธรรม และความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ ในบางเรื่องจำเป็นต้องใช้ระเบียบกฎหมาย และบทลงโทษให้บังเกิดผลอย่างแท้จริง
26. จัดให้มีการฟื้นฟู สนับสนุน ส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้าน และวัฒนธรรมของชาติ จัดกิจกรรมวัฒนธรรมสัมพันธ์ระหว่างภูมิภาคต่าง ๆ ให้วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นที่ยอมรับกันทั่วประเทศ เพื่อสร้างความสามัคคีระหว่างคนในชาติ รวมทั้งการเผยแพร่วัฒนธรรมไทยไปสู่ภายนอกประเทศ เพื่อการประชาสัมพันธ์ การสร้างสัมพันธ์ไมตรีกับต่างประเทศ และเพื่อเกียรติยศ ศักดิ์ศรีของชาติ
27. ให้มีการปรับปรุง พัฒนาขนบธรรมเนียมประเพณีและค่านิยม บางเรื่องบางประการ ให้เกิดความเหมาะสมกับสภาพปัจจุบันและเกิดคุณค่าสร้างสรรค์ เป็นประโยชน์ต่อสังคมและเศรษฐกิจ
28. เร่งรัดมาตรการเรื่องนิยมไทยในทุก ๆ ด้าน เพื่อให้การนิยมไทยนำมาสู่การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจของบ้านเมือง

29. ส่งเสริมงานอาชีพที่มีพื้นฐานและเพื่อเป็นการสนับสนุนวัฒนธรรมไทยในด้านต่าง ๆ ทั้งกระบวนการผลิต การใช้ การจำหน่าย และการพัฒนาให้มีคุณภาพสูงขึ้น

30. จัดตั้ง ส่งเสริมสนับสนุนกองทุนและมูลนิธิ สมาคม เพื่อพัฒนางานด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของชาติ

แนวทางอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทยของกรมสามัญศึกษา

การดำเนินงานด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทยของกรมสามัญศึกษา

ซึ่งเป็นองค์กรหนึ่ง ในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ยึดกรอบนโยบายและแนวทางการดำเนินงาน ตามโครงสร้างของแผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา ศิลปและวัฒนธรรมระยะที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) ของกระทรวงศึกษาธิการเป็นหลัก เพื่อให้งานด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทย ของกรมสามัญศึกษาบรรลุผล กรมสามัญศึกษาได้กำหนดงานด้านนี้ ไว้เป็นส่วนหนึ่งของวัตถุประสงค์ นโยบายและเป้าหมายรวมของแผน โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และ ส่งเสริมวัฒนธรรมไทยของการมัธยมศึกษาดังนี้^{๖๖}

1. วัตถุประสงค์

4. เพื่อเสริมสร้างให้เยาวชนมีศีลธรรม คุณธรรมจริยธรรม และวัฒนธรรม มีสุขภาพพลานามัยที่สมบูรณ์ สามารถดำรงชีวิตและปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี อยู่ในสังคมระบอบ ประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

2. นโยบาย

5. เร่งรัดให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อปลูกฝังศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และส่งเสริมให้เยาวชนมีสุขภาพ พลานามัยที่สมบูรณ์ เพื่อ พัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม รวมทั้งความเป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และความมั่นคงตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

3. เป้าหมาย

^{๖๖} กระทรวงศึกษาธิการ, แผนพัฒนาการศึกษา ศาสนาและศิลปวัฒนธรรม ระยะที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) ของกรมสามัญศึกษา (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2529), หน้า 9-12.

8. นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ มีความสำนึก และอุดมการณ์ ในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และมีความเคารพ ยึดมั่นปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนา

นอกจากนั้น กรมสามัญศึกษา ได้กำหนดกรอบนโยบายพัฒนาการศึกษาด้านการอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมไว้เป็นนโยบาย หลัก 1 ใน 10 ด้าน เพื่อให้เป็นทิศทางและแนวปฏิบัติในการบริหารและพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษาให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา และศิลปวัฒนธรรมระยะที่ 6 ของกระทรวงศึกษาธิการ ดังมีรายละเอียดของนโยบายและมาตรการเฉพาะการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทย ดังนี้

8. นโยบายด้านการอนุรักษ์ส่งเสริมเผยแพร่ ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม^{๓๓}

พัฒนาและส่งเสริมสนับสนุนให้นักเรียนได้มีการฝึกอบรมในด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม มีความรู้ความเข้าใจ เข้าถึงสาระแก่นสารที่แท้จริง และประพฤติตนตามหลักธรรมของศาสนา และครองครองของวัฒนธรรมอันดีงามของไทย รวมทั้งได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ ศาสนา ศิลปและวัฒนธรรม

8.1 พัฒนาหลักสูตรที่เกี่ยวกับศาสนาให้เหมาะสมกับวัยของนักเรียน เน้นให้นักเรียนได้เรียนรู้หลักธรรมคำสั่งสอนของศาสนาอย่างแท้จริง

8.2 ศึกษาค้นคว้าวิจัยรูปแบบกิจกรรมการเรียนการสอน และสื่อการเรียนการสอน ให้นักเรียนได้เรียนรู้และเข้าใจหลักธรรมอย่างแท้จริง ให้รู้จักคิดวิเคราะห์ สามารถกำหนดแนวทางประพฤติปฏิบัติด้วยตนเอง และเห็นคุณค่าที่จะนำหลักธรรมมาใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิต และสังคมให้มีการฝึกปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ตามหลักธรรมเหล่านั้น ในสภาพชีวิตจริงจะสามารถควบคุมตนเองได้ ปรับพฤติกรรมได้สร้างเป็นลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ตามหลักธรรมคำสั่งสอนของศาสนา

8.3 เผยแพร่ผลการศึกษาค้นคว้ารูปแบบกิจกรรมการเรียนการสอน และสื่อที่มีประสิทธิภาพ นำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของนักเรียน โดยการฝึกอบรมบุคลากรทางการสอนและเจริญศึกษาให้สามารถนำเทคนิควิธีการไปใช้ให้ได้ผลตามจุดหมาย

^{๓๓}กรมสามัญศึกษา, บันทึกการนิเทศการศึกษา 253๐ (กรุงเทพฯ : หจก. จงเจริญการพิมพ์, 2529), หน้า 56-58.

8.4 ส่งเสริมการศึกษาหลักสูตรและการนำหลักสูตรของศาสนา มาประพจน์ปฏิบัติของนักเรียนด้วยการส่งเสริมให้มีกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เป็นต้นว่า จัดให้มีกระบวนการกลุ่มศึกษาและปฏิบัติธรรม เช่น ชุมนุมหรือชมรมพุทธศาสน์ กลุ่มผู้ปฏิบัติธรรม และส่งเสริมกลุ่มอื่น ๆ ที่มีอยู่ให้เพิ่มความสนใจในเรื่องการศึกษา และปฏิบัติธรรมมากขึ้น เช่น กลุ่มลูกเสือ ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญประโยชน์ เนตรนารี กลุ่มสมาคมผู้ปกครองและครู ฯลฯ ให้กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ได้มีส่วนร่วมในวันสำคัญของศาสนา และวันพระด้วยการร่วมทำบุญบำเพ็ญกุศล และปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา

8.5 จัดให้มีการส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ และการประพจน์ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของศาสนา โดยการจัดประกวดและยกย่องผู้ประพจน์ปฏิบัติดีเด่นแต่ละระดับ ตั้งแต่ระดับอำเภอ จังหวัด เช่น แข่งขันการตอบปัญหาธรรม และวัฒนธรรม แข่งขันการปาฐกถาทางธรรมและวัฒนธรรม ประกวดการเขียนเรียงความ รวมทั้งการยกย่องเกียรติคุณผู้ประพจน์ปฏิบัติดีเด่น ตามแนวทางศาสนาและวัฒนธรรมไทย

8.6 สร้างและพัฒนาหลักสูตรทั้งเป็นหลักสูตรเฉพาะและในรูปแบบบูรณาการ พร้อมทั้งพัฒนา กระบวนการเรียนการสอน การสร้างและพัฒนาสื่อการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับวิธีการ เพื่อจัดสอนวัฒนธรรมแก่นักเรียนทั้งวัฒนธรรมท้องถิ่น และวัฒนธรรมของชาติ

8.7 ฝึกอบรมครู อาจารย์ทางด้านวัฒนธรรม เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการฝึกอบรม ให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องวัฒนธรรมแก่นักเรียน เพื่อการอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ และพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่น และวัฒนธรรมของชาติ

8.8 ส่งเสริมนักเรียนให้ได้กระทำหน้าที่ในด้านการอนุรักษ์ รักษา ทำนุบำรุง ส่งเสริม เผยแพร่และพัฒนาวัฒนธรรม โดยเฉพาะวัฒนธรรมท้องถิ่น พร้อมทั้งส่งเสริมให้นักเรียนมีกิจกรรมร่วมในงานวัฒนธรรมดังกล่าวแล้ว

8.9 ส่งเสริมสนับสนุนเรื่อง นิยมไทยของครู อาจารย์และนักเรียนเพื่อให้การนิยมไทยนำมาสู่ความสามัคคี รักษาเอกลักษณ์ของชาติและการพัฒนาสังคม และเศรษฐกิจของบ้านเมือง

จากอดีตจนถึงปัจจุบัน โรงเรียนเป็นสถาบันที่ได้รับการคาดหวังและศรัทธา จากสังคมในการให้การศึกษา และถ่ายทอดวัฒนธรรมแก่เยาวชนในวัยเรียน การที่โรงเรียนกลายเป็น

มาเป็นหน่วยงานสำคัญในการปฏิบัติการทางด้านนี้ อาจสืบเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ คือ^{๓๔}

1. การศึกษาทุกระดับมีจุดมุ่งหมายในการถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมให้แก่ผู้เรียน ดังจะเห็นได้จากความมุ่งหมายในแผนการศึกษาแห่งชาติ และความมุ่งหมายในหลักสูตรระดับต่าง ๆ
2. วิชาการต่าง ๆ ที่ศึกษาเล่าเรียนกันอยู่ในสถานศึกษา มีเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมเกือบทั้งหมด เช่น ภาษา ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง ศิลปกรรม ศิลปะ วรรณคดี หรือ ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ
3. ครูผู้สอนที่อยู่ในสถานศึกษาระดับต่าง ๆ นอกจากจะถ่ายทอดเนื้อหาวิชาแล้วยังอบรมสั่งสอน และปลูกฝังให้ผู้เรียนมีกิริยามารยาท ความประพฤติ หรือทัศนคติที่ถูกต้องดีงาม รวมทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านวัฒนธรรม ให้แก่ผู้เรียนอีกด้วย
4. ชีวิตในสถานศึกษา สามารถหล่อหลอมให้ผู้เรียนมีแบบแผนของความคิดและการกระทำที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของสังคมในทุกขณะ เช่น สังคมไทยนิยมยกย่องผู้มีอาวุโส หรือผู้มีพระคุณ สถานศึกษาต่าง ๆ ก็จัดให้มีพิธีไหว้ครู หรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับประเพณีดังกล่าว หรือค่านิยมเรื่องความจงรักภักดีต่อชาติ ก็จะถูกปลูกฝังให้แก่ผู้เรียนในลักษณะของการเคารพธงชาติ หรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

การให้การศึกษา และการถ่ายทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมของโรงเรียน นอกจากจะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจ และตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของชาติแล้ว ยังนำมาซึ่งการทำนุบำรุงรักษา และอนุรักษ์ไว้เพื่อสืบทอดแก่อนุชนรุ่นหลัง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โรงเรียนมัธยมศึกษา ซึ่งนอกจากมีหน้าที่โดยตรงต่อผู้เรียนแล้ว ยังมีหน้าที่และบทบาทต่อสังคมและชุมชน ตามความคาดหวังของสังคมให้ทำหน้าที่ด้านวัฒนธรรมดังต่อไปนี้^{๓๕}

^{๓๔} ชีววัฒน์ นิจนตร, การศึกษากับการพัฒนาชุมชน (กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์การศาสนา, 2528), หน้า 103.

^{๓๕} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, เอกสารการสอนชุดวิชาปฏิบัติการ การสอนมัธยมศึกษา เล่มที่ 1 (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2524), หน้า 27.

1. โรงเรียนมัธยมศึกษาที่มีบทบาทในการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมให้แก่วัยรุ่น ซึ่งจะกลายเป็นผู้ใหญ่ต่อไป มรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ได้แก่ ความรู้ ศิลปวิทยาการที่ได้สืบทอดมาจากชนรุ่นก่อน ๆ ความรู้เกี่ยวกับโครงสร้างและจุดหมายของสังคม กฎหมายของประเทศ สิทธิและหน้าที่ของแต่ละบุคคลในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม

2. โรงเรียนมัธยมศึกษาที่มีบทบาทเป็นสังคมจำลองที่จัดสภาพแวดล้อมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การดำรงตนอยู่ในสังคม เพื่อจะสามารถปรับตัวและเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมเมื่อจบการศึกษาออกไปแล้ว

3. โรงเรียนมัธยมศึกษาที่มีบทบาทและหน้าที่ในการพัฒนาคุณลักษณะร่วมของความ เป็นสมาชิกที่พึงปรารถนาของสังคมให้แก่ผู้เรียน ด้วยเหตุที่ผู้เรียนในโรงเรียนมัศึกษามี พื้นฐานทางจริยธรรม สังคมและเศรษฐกิจมาแตกต่างกัน โรงเรียนจำเป็นต้องจัดกิจกรรมและ ประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้ร่วมกันทำงาน เพื่อพัฒนาความเข้าใจและแนวคิดร่วมกัน ตัวอย่างของ ความเข้าใจและแนวความคิดร่วม ได้แก่ สิทธิและหน้าที่ของพลเมือง ความรักชาติ เป็นต้น

4. โรงเรียนมัศึกษามีหน้าที่สร้างสมาชิกให้เป็นกำลังผลิตที่มีประสิทธิภาพของ สังคม โดยจัดสอนวิชาที่เป็นพื้นฐานการประกอบอาชีพให้แก่ผู้เรียนตามความถนัดและความสนใจ ของเขา

ด้วยความสำคัญของวัฒนธรรมไทย และบทบาทของโรงเรียนที่มีต่อการอนุรักษ์ และ ส่งเสริมวัฒนธรรมไทย กระทรวงศึกษาธิการซึ่งรับผิดชอบในด้านการจัดการศึกษาแก่เยาวชน ของชาติโดยตรง จึงได้บรรจุเนื้อหาด้านวัฒนธรรมไทยไว้ในหลักสูตรการศึกษา ทั้งในระดับ มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยกำหนดจุดเน้น ให้สถานศึกษาสังกัดกรมสามัญ ศึกษาใช้ปฏิบัติ ให้เกิดผลทางด้านวัฒนธรรม และเกิดคุณธรรมต่อนักเรียนดังต่อไปนี้^{๓๕}

1. มุ่งเน้นคุณธรรมของนักเรียนด้านความขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ กตัญญู ความรับผิดชอบ การพึ่งตนเองและความมีวินัย โดยจัดให้มีกิจกรรม จัดบรรยากาศ และ

^{๓๕}โกวิท วรพิพัฒน์, "ประกาศกรมสามัญศึกษา เรื่อง ทิศทางการจัดการศึกษา ของกรมสามัญศึกษา" บันทึกกรมสามัญศึกษา 2533 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2532), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

สิ่งแวดล้อมในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะชีวิตความเป็นอยู่ภายในโรงเรียน ให้เอื้อต่อการเสริมสร้างคุณธรรมดังกล่าว

4. มุ่งส่งเสริมการดนตรี กีฬา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ทั้งในด้านความเข้าใจในแนวคิด กิจกรรมและการเสริมสร้างบรรยากาศ สิ่งแวดล้อม เพื่อให้ประสานกลมกลืนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต

แนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทยของโรงเรียนมัธยมศึกษา

การจัดการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาให้สนองจุดเน้นดังกล่าวนี้ เนื้อหาและมวลประสบการณ์ที่โรงเรียนมอบให้แก่ผู้เรียน ควรสอดคล้องกับวัฒนธรรมของท้องถิ่น และของประเทศชาติด้วย และในปัจจุบันการจัดการเรียนการสอน คณะครูสามารถปรับเนื้อหาในหลักสูตรส่วนกลางให้เหมาะสมกับท้องถิ่นได้การจัดเนื้อหาวัฒนธรรมลงในหลักสูตรนั้น เรื่อง เจริญชัย ได้เสนอแนะว่าควรให้สอดคล้องกันทั้ง 3 ด้าน คือ³⁷

1. ด้านพุทธินิสัย เป็นการมุ่งเน้นความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาต่าง ๆ ทางวัฒนธรรม ซึ่งสามารถสอดแทรกในหลักสูตรการเรียนการสอนได้ อาจเป็นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และวรรณคดี
2. ด้านทักษะ เป็นการฝึกให้เกิดความชำนาญ ความแคล่วคล่องในการปฏิบัติซึ่งสถาบันการศึกษา สามารถถ่ายทอดโดยตรง เป็นต้นว่า ดนตรี นาฏศิลป์
3. ด้านเจตคติ สำหรับด้านนี้เป็นด้านที่ลึกซึ้ง อาจปลูกฝังในเรื่องของค่านิยม ความเชื่อถือ ซึ่งจะก่อให้เกิดการพัฒนาจากส่วนที่เป็นรูปธรรม ออกมาในรูปของลักษณะนิสัย และความประพฤติ เช่น ความมีวินัย ความประหยัด การตรงต่อเวลา เป็นต้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³⁷ เรื่อง เจริญชัย, "มองการศึกษา" วารสารการศึกษาแห่งชาติ 20(สิงหาคม - กันยายน 2529) : 5-7.

ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่เยาวชน เพื่อให้ได้ผลสมบูรณ์ โรงเรียนมัธยมศึกษาควรมีแนวทางและวิธีการที่ชัดเจน ชีรวัดน์ นิจนตร ได้เสนอแนวทางการปฏิบัติไว้ดังต่อไปนี้^{๑๑}

1. การสอนวิชาที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม เช่น ภาษา หน้าที่พลเมือง ศิลธรรม ฯลฯ ไม่ควรสอนแต่ภาคทฤษฎีอย่างเดียว ควรเน้นการปฏิบัติจริงด้วย เพื่อฝึกให้ผู้เรียนรู้จักสังเกต คิดเปรียบเทียบและวิพากษ์วิจารณ์ และเลือกปฏิบัติแต่ในสิ่งที่ถูกต้องและดีงาม จนกลายเป็นนิสัย เช่น ความรับผิดชอบ การเคารพกฎหมาย การตรงต่อเวลา ฯลฯ
2. ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรม เช่น การจัดตั้งชุมนุมหรือศูนย์วัฒนธรรมในสถานศึกษา การนำนักเรียนไปทัศนศึกษาเพื่อชมศิลปะและมรดกทางวัฒนธรรมในสถานที่ต่าง ๆ
3. ควรสอดแทรกวัฒนธรรม (โดยเฉพาะจริยธรรม) ไว้ในการเรียน การสอน ของทุกวิชา โดยการใช้วัสดุทัศนูปกรณ์เข้าช่วย เพื่อให้ผู้เรียนได้เห็นแบบอย่างหรือมีประสบการณ์ตรง
4. ครูต้องทำตัวเป็นแบบอย่างและเข้าไปร่วมกิจกรรมกับผู้เรียน เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและศรัทธาแก่ผู้เรียนว่าสิ่งที่เขาได้รับการอบรมสั่งสอนนั้น เป็นสิ่งที่เหมาะสมและมีคุณค่า ควรแก่การปฏิบัติ
5. ร่วมมือกับชุมชนในการส่งเสริมวัฒนธรรม เช่น การจัดงานประเพณีต่าง ๆ การเผยแพร่วัฒนธรรมที่มีประโยชน์สำหรับชีวิตประจำวัน การอนุรักษ์และซ่อมแซมโบราณสถาน
6. ศึกษาวิจัยเพื่อให้ทราบแก่นแท้ของวัฒนธรรม ทั้งในแง่ที่มา ความหมายคุณค่า หรือประโยชน์ แล้วเผยแพร่ให้ประชาชนทราบ เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง อันนำไปสู่ความภาคภูมิใจ และความเชื่อมั่นที่จะอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมนั้น ๆ ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

^{๑๑} ชีรวัดน์ นิจนตร, การศึกษากับการพัฒนาชุมชน, หน้า 103-104.

เนื่องจากโรงเรียนมัธยมศึกษาเป็นสถาบันที่มีบุคลากรที่พร้อมจะปฏิบัติงานได้ ประกอบกับเพื่อให้การปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ และพัฒนาวัฒนธรรม ของชาติดำเนินไปอย่างกว้างขวาง และมีประสิทธิภาพ กระทรวงศึกษาธิการจึงกำหนดให้ โรงเรียนมัธยมศึกษา ที่เป็นที่ตั้งของศูนย์วัฒนธรรมตามระเบียบของกระทรวงศึกษาว่าด้วยศูนย์ วัฒนธรรม พ.ศ. 2531 กระทำหน้าที่ดังต่อไปนี้³⁹

1. ศึกษาค้นคว้า วิจัย และรวบรวมข้อมูลวัฒนธรรม
2. อนุรักษ์ส่งเสริม พัฒนา และเผยแพร่วัฒนธรรม
3. ฝึกอบรมและสนับสนุนการฝึกอบรมวิทยากร และบุคลากรวัฒนธรรม
4. จัดนิทรรศการด้านวัฒนธรรม และหรือจัดดำเนินการหอวัฒนธรรม
5. ประสานงานและสนับสนุนการดำเนินงานวัฒนธรรม กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในท้องถิ่นทั้งภาครัฐบาล และเอกชน
6. หน้าที่อื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ คณะอนุกรรมการวัฒนธรรมจังหวัด หรือคณะกรรมการวัฒนธรรมอำเภอแล้วแต่กรณี

สำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดกรมสามัญศึกษา ที่ตั้งอยู่ในเขตชนบท และเป็น โรงเรียนในโครงการโรงเรียนมัธยมศึกษา เพื่อพัฒนาชนบทนั้น กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ มีหน้าที่ 3 ประการ คือ⁴⁰

1. สอนและอบรมนักเรียน

การสอนและอบรมนักเรียนต้องจัดกิจกรรมในการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับ หลักสูตรมัธยมศึกษา และแผนการศึกษาแห่งชาติ

³⁹สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ศูนย์วัฒนธรรม (กรุงเทพมหานคร : กองส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรม, 2531), หน้า 2 (อัดสำเนา)

⁴⁰กรมสามัญศึกษา, กระทรวงศึกษาธิการ, แนวดำเนินงานโรงเรียนมัธยมเพื่อ พัฒนาชนบท (มพช.) (กรุงเทพฯ : สำนักงานโครงการพิเศษ กรมสามัญศึกษา, 2526), หน้า 29-31.

2. สอนประชาชน

การสอนประชาชน โรงเรียนต้องจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ส่งเสริมให้เป็นพลเมืองดี โดยการแนะนำบุคคลตัวอย่าง และบุคคลที่ได้รับความสำเร็จในอาชีพต่าง ๆ ให้ความรู้เกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรม ให้ความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงของชาติและการปกครอง เป็นต้น

3. บริการชุมชน

การบริการชุมชน โรงเรียนต้องร่วมกับหน่วยงานอื่น ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงสาธารณสุข ฯลฯ จัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ประชาสัมพันธ์ สร้างความเข้าใจ การสื่อข่าว การอบรมลูกเสือชาวบ้านไทยอาสาป้องกันชาติ อนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น ส่งเสริมในด้านนันทนาการ เช่น จัดกีฬา ดนตรี การละเล่นพื้นเมือง เป็นต้น

โดยสรุป จะเห็นว่า โรงเรียนมัธยมศึกษาทั้งในเขตเมือง และเขตชนบท เป็นสถาบันทางสังคม ซึ่งต้องทำหน้าที่ครอบคลุม ไม่เฉพาะเรื่องการเรียนการสอนตามหลักสูตรในเรื่องความรู้ทั่วไป และวิชาอาชีพ หากรวมถึงการอบรมจริยธรรมคุณธรรม การส่งเสริมรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของสังคมอีกด้วย

วิบูลย์ แซ่มชื่น เสนอแนวทางการพัฒนาวัฒนธรรมในโรงเรียนไว้ ดังนี้⁴¹

1. จัดตั้งองค์กรภายในโรงเรียน การดำเนินงานด้านวัฒนธรรมให้มีประสิทธิภาพสูง มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดตั้งองค์กรดำเนินงานภายในโรงเรียนให้ชัดเจน โดยตั้งเป็นองค์กรในระดับปฏิบัติการ ซึ่งอาจจัดในรูปของคณะกรรมการ ศูนย์ ชุมนุม ชมรม กลุ่ม ฯลฯ ซึ่งองค์กรเหล่านี้จะจัดกิจกรรมตามโครงการต่าง ๆ ตามแผนงาน เช่น ชมรมศึกษาคติชาวบ้าน ชมรมภาษาและวัฒนธรรมไทย ฯลฯ

2. สร้างบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ให้เป็นแบบวัฒนธรรมที่พึงปรารถนา การมีแบบอย่างที่ดีทางวัฒนธรรมให้นักเรียนปฏิบัติตามในโรงเรียน มีความสำคัญอย่างยิ่ง เช่น

⁴¹วิบูลย์ แซ่มชื่น, "แนวทางการพัฒนาวัฒนธรรมในโรงเรียน", คุรุปริทัศน์

ต้องการปลูกฝังในเรื่องความสะอาดให้แก่นักเรียน บริเวณในโรงเรียนและในห้องเรียนความสะอาด เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก

3. การจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรม หรือหอวัฒนธรรมพื้นบ้านขึ้นในโรงเรียน ซึ่งอาจอยู่ในรูปศูนย์เล็ก ๆ โดยใช้มุมหนึ่งของห้องสมุด หรือมุมหนึ่งของห้องเป็นที่รวบรวมผลงานต่าง ๆ ทางศิลปวัฒนธรรมในห้องถิ่น

4. การจัดกิจกรรม เพื่อปลูกฝัง อบรม พัฒนา และส่งเสริมวัฒนธรรม ตัวอย่างกิจกรรมที่ควรจัดคือ

4.1 การจัดให้มีองค์กรนักเรียน นักศึกษา ซึ่งจะมีความสำคัญต่อการฝึกอบรม เพื่อส่งเสริมการทำงานเป็นกลุ่ม และส่งเสริมประชาธิปไตยให้นักเรียนได้ฝึกแสดงความคิดเห็นและการแสดงออก

4.2 การจัดกิจกรรมให้นักเรียนมีโอกาสร่วมกิจกรรมทางศาสนา มีโอกาสร่วมมือในการจัดงานประเพณีต่าง ๆ

4.3 การจัดสัปดาห์เพื่อการรณรงค์ส่งเสริมค่านิยมไทยบางประการ ซึ่งอาจจะนำมาจากค่านิยมพื้นฐานจากพระบรมราชาธิราช เช่น ความมีระเบียบวินัย

4.4 โรงเรียนควรส่งเสริมกิจกรรมพิเศษต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการปลูกฝังค่านิยมที่ดีแก่นักเรียน เช่น กิจกรรมดนตรีไทย

4.5 โรงเรียนควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ไปทัศนศึกษาสถานนอกสถานที่ตามสมควร ทั้งภายในจังหวัดและต่างจังหวัด

5. การประกวดแข่งขันให้รางวัล ในการพัฒนาส่งเสริมจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม การสร้างความสำนึกให้นักเรียนเห็นคุณค่าของความดีงามของขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม โดยการให้รางวัลหรือให้การยกย่องเมื่อนักเรียนกระทำดี

6. การสอนและการให้ปฏิบัติตามศีลธรรม จริยธรรม และค่านิยม โดยการสร้างปัญหาและความกระจำต่อค่านิยม และการปฏิบัติให้ถูกต้องตามแนวทางแห่งจริยธรรมและค่านิยมนั้น ๆ

7. การกำหนดระบบแผนการทำให้เป็นกิจวัตร การกำหนดกิจวัตรระเบียบแบบแผน การกระทำตามประเพณีประจำในสถาบันแล้วให้ปฏิบัติตามจนเป็นกิจนิสัย เป็นวิธีการกระตุ้นและปลูกฝังค่านิยมแก่นักเรียน เช่น การแสดงความเคารพ

8. การจัดกิจกรรมแนะแนวให้มีประสิทธิภาพ เพื่อช่วยแก้ปัญหาทางจริยธรรมของเด็ก และป้องกันปัญหาทางจริยธรรมด้วย โรงเรียนอาจจัดในรูปของกิจกรรมโฮมรูม

สิทธิชัย ธาดานิติ ได้เสนอแนะวิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรมพื้นบ้าน ภายในโรงเรียนไว้ดังนี้^{๔๖}

1. ปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม โดยนอกจากการให้ความรู้ทางทฤษฎีแล้ว จะต้องให้เด็กกระทำและปฏิบัติอย่างจริงจัง ซึ่งบางครั้งอาจให้นักเรียนออกไปศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมในชุมชน แล้วนำมาจัดบันทึกไว้
2. การจัดการเรียนการสอน ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เห็นและสัมผัสกับวัฒนธรรม ตลอดจนได้ร่วมกิจกรรมในการส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมด้วย
3. ครูจะต้องเข้าใจเด็กและลงไปคลุกคลีกับกิจกรรมที่เด็กจัดขึ้น เพื่อสร้างความเชื่อถือศรัทธาและความสนิทสนม อันจะช่วยให้ครูสามารถแนะนำและโน้มน้าวให้เด็กหันมาสนใจในกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ครูพิจารณาว่าดีแล้ว
4. ในการเรียนการสอนวิชาใดก็ตาม ครูผู้สอนจะต้องร่วมกันส่งเสริมและถ่ายทอดวัฒนธรรมด้วยกันทุกคน
5. ครูผู้สอนซึ่งมีบทบาทในการถ่ายทอดวัฒนธรรม จำเป็นจะต้องเป็นผู้ที่มีค่านิยมและทัศนคติที่ดีและเหมาะสมสอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย
6. สถานศึกษาควรจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นการส่งเสริม และเผยแพร่ วัฒนธรรม โดยให้นักเรียน นักศึกษา และประชาชน ได้มีส่วนร่วมด้วย เพื่อตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมไทย เช่น การจัดนิทรรศการและงานประเพณีต่าง ๆ
7. มีการศึกษา ค้นคว้า และวิจัยวัฒนธรรมไทย เพื่อทราบแก่นสารเนื้อแท้ของวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ แล้วนำมาสั่งสอน อบรมแก่นักเรียนและประชาชนในท้องถิ่น

^{๔๖}สิทธิชัย ธาดานิติ, การศึกษากับสังคม (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2524), หน้า 137-143.

การจัดกิจกรรมในสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษา

ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันว่า การจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล จำเป็นต้องอาศัยกิจกรรมต่าง ๆ หลายรูปแบบ และกิจกรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นในโรงเรียนจัดเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร กิจกรรมที่จัดขึ้นในโรงเรียนในปัจจุบัน อาจแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ^{๓๓}

1. กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง กิจกรรมที่ครูผู้สอนและผู้เกี่ยวข้องจัดขึ้นเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และเข้าใจเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ให้ดียิ่งขึ้น กิจกรรมนี้อาจจะจัดขึ้นในห้องเรียน หรือนอกห้องเรียนก็ได้
2. กิจกรรมนักเรียน หมายถึง กิจกรรมที่จัดขึ้นนอกเวลาเรียนปกติ หรือนอกจากตารางสอนวิชาต่าง ๆ เพื่อสนองความสนใจ ความสามารถและความถนัดของนักเรียน
3. กิจกรรมอื่น ๆ เช่น กิจกรรมแนะแนว กิจกรรมโฮมรูปร เป็นต้น

ความหมายของกิจกรรม

กิจกรรมที่กำหนดในโครงสร้างของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย หมายถึง การปฏิบัติงานร่วมกันของผู้เรียนเป็นกลุ่ม ๆ ตามความสนใจและความถนัด มิใช่กิจกรรมที่ครูจัดขึ้นเพื่อผู้เรียนในการเรียนวิชาต่าง ๆ ซึ่งผู้เรียนจะต้องเรียน และสอบให้ผ่านตามเกณฑ์ที่กำหนด แต่เป็นการประกอบกิจกรรมร่วมกัน โดยผู้เรียนช่วยกันคิด ช่วยกันทำ และช่วยกันแก้ปัญหา อันจะเป็นการปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีในการอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตย^{๓๔}

วัตถุประสงค์ของกิจกรรม

เนื่องจากรัฐบาลมีนโยบายหลักที่จะปลูกฝังเยาวชนของชาติไทยให้มีคุณธรรม ระเบียบวินัย ความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และเลื่อมใสในการ

^{๓๓}จารึก อະยะวงศ์, "ความหมายและขอบข่ายของกิจกรรมนักเรียน" สารพัฒนาหลักสูตร (ก.ย. 2525), หน้า 29-30.

^{๓๔}กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการจัดกิจกรรมตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2534), หน้า 3.

ปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข การดำรงส่งเสริมเอกลักษณ์ และวัฒนธรรมไทย ตลอดจนความเป็นเอกราชความมั่นคงของชาติ เพื่อเป็นการสนองนโยบาย ของรัฐบาลให้สอดคล้องกับความมุ่งหมายของการศึกษา

การจัดกิจกรรมในโรงเรียนมีจุดประสงค์ดังต่อไปนี้^{๔๕}

1. เพื่อเสริมความรู้และประสบการณ์เพิ่มเติมจากการเรียนวิชาต่าง ๆ
2. เพื่อให้รู้จักและเข้าใจตนเอง สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้
3. เพื่อเสริมการพัฒนาบุคลิกภาพ ลักษณะนิสัย ให้มีความรับผิดชอบ มีความสามัคคี มีระเบียบวินัย มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักช่วยเหลือผู้อื่น และรู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์
4. เพื่อให้มีความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และเลื่อมใส ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

หลักเกณฑ์การจัดกิจกรรม

เพื่อเป็นการสนองนโยบายของรัฐบาล และให้สอดคล้องกับความมุ่งหมายของ การศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้วางหลักเกณฑ์และวิธีการจัดกิจกรรม ในสถานศึกษา สังกัดกระทรวงศึกษาธิการไว้ดังต่อไปนี้^{๔๖}

1. จะต้องเป็นไปตามนโยบายหลักของรัฐบาล ในการดำเนินงานพัฒนาการศึกษา เพื่อส่งเสริมความเจริญและความมั่นคงของชาติ
2. จะต้องเป็นไปเพื่อวางรากฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมี พระมหากษัตริย์เป็นประมุข
3. จะต้องเป็นไปเพื่อส่งเสริมนักเรียนให้มีระเบียบวินัยในตนเอง
4. จะต้องเป็นไปเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างนักเรียนและครู
5. จะต้องปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนของทางราชการ
6. จะต้องมีโครงการและระเบียบข้อบังคับของกิจกรรม โครงการและระเบียบ ข้อบังคับ จะต้องเป็นของสถานศึกษา

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า 1-2.

7. ทุกกิจกรรมจะต้องมีครู อาจารย์ในโรงเรียนเข้าร่วมรับผิดชอบดำเนินการ
8. บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมจะต้องเป็นบุคคลที่ปัจจุบันอยู่ในสถานศึกษา^๕ เว้นแต่วิทยากรให้อยู่ในดุลพินิจของหัวหน้าสถานศึกษา
9. การจัดให้มีกิจกรรมเลือกใด ๆ หรือไม่ ให้อยู่ในดุลพินิจของหัวหน้าสถานศึกษา^๕ ใน ๗
10. ให้สถานศึกษาควบคุมเรื่องการจ่ายเงินหรือพัสดุอื่น ๆ ให้เป็นการประหยัด และเป็นไปตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อความมั่นคงและปลอดภัยของชาติ
11. ในกรณีที่หัวหน้าสถานศึกษาพิจารณาเห็นว่ากิจกรรมใด ๆ ไม่เหมาะสม มีการกระทำ หรืออาจนำมาซึ่งภัยอันตรายต่อความมั่นคงของชาติ ให้หัวหน้าสถานศึกษาสั่งยกเลิกกิจกรรมนั้น ๆ เสีย

ประเภทของกิจกรรม

ประเภทของกิจกรรมที่กำหนดในโครงสร้างของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้^{๔๗}

ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น หลักสูตรได้กำหนดให้ผู้เรียน เข้าร่วมกิจกรรมภาคเรียนละ 5 คาบต่อสัปดาห์ โดยแยกประเภท ดังนี้ .

1. กิจกรรมตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งแบ่งเป็น
  - (1) กิจกรรมลูกเสือ - เนตรนารี หรือยุวกาชาด หรือผู้นำเพิ่มประโยชน์ 1 คาบต่อสัปดาห์ต่อภาค
  - (2) กิจกรรมอื่น ๆ 1 คาบต่อสัปดาห์ต่อภาค
2. กิจกรรมแนะแนว หรือกิจกรรมแก้ปัญหา หรือกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ 1 คาบต่อสัปดาห์ต่อภาค
3. กิจกรรมอิสระของผู้เรียน 2 คาบต่อสัปดาห์ต่อภาค

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หลักสูตรได้กำหนดให้ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมดังนี้

1. กิจกรรมตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา
สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ 1 คาบต่อสัปดาห์ต่อภาค
2. กิจกรรมแนะแนว และหรือกิจกรรมแก้ปัญหา และหรือกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้
2 คาบต่อสัปดาห์ต่อภาค
3. กิจกรรมอิสระของผู้เรียน

ในคู่มือการจัดกิจกรรมตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ได้กล่าวถึงกิจกรรมตาม
ระเบียบฯ ข้อ 1(2) ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และกิจกรรมตามระเบียบฯ ข้อ 1 ในระดับ
มัธยมศึกษาตอนปลาย ที่โรงเรียนอาจเสนอแนะต่อผู้เรียนดังต่อไปนี้⁴⁰

1. กิจกรรมส่งเสริมอาชีพ
เป็นกิจกรรมที่มุ่งจัดเพื่อเสริมประสบการณ์เกี่ยวกับอาชีพ โดยอาจเน้นอาชีพ
อิสระที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนได้รู้ขั้นตอนกระบวนการประกอบอาชีพ จากการศึกษา
ค้นคว้าและจากประสบการณ์ตรง ทั้งนี้ควรได้ทดลองปฏิบัติด้วย
2. กิจกรรมส่งเสริมการเกษตร
เป็นกิจกรรมที่มุ่งเสริมความรู้ความเข้าใจในเรื่องการเกษตร และการนำ
เทคนิควิธีการมาใช้ให้เหมาะสมกับการปฏิบัติงานทางการเกษตร เพื่อพัฒนาผลผลิตทาง
การเกษตรให้ดีขึ้น
3. กิจกรรมส่งเสริมการสหกรณ์
เป็นกิจกรรมที่มุ่งเสริมการนำระบบสหกรณ์ไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่
ทั้งแก่ตนเองและสังคม
4. กิจกรรมส่งเสริมอุตสาหกรรม
เป็นกิจกรรมที่มุ่งเสริมความรู้และประสบการณ์ในงานด้านอุตสาหกรรม เพื่อให้
ผู้เรียนสนใจในงานอาชีพทางด้านอุตสาหกรรม

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4-6.

5. กิจกรรมส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม
เป็นกิจกรรมที่มุ่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ ความศรัทธาในศาสนา และให้พบเห็นศิลปะและวัฒนธรรมไทย เพื่อให้รู้สึกชื่นชมและภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ไทย
6. กิจกรรมส่งเสริมการใช้สินค้าไทย
เป็นกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมให้รู้จักและใช้สินค้าไทย เพื่อพัฒนาค่านิยมที่ถูกต้องในการใช้สินค้าไทย
7. กิจกรรมการใช้ห้องสมุด
เป็นกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมการใช้ห้องสมุดให้ถูกต้องตามระบบสากล เพื่อปลูกฝังให้เกิดนิสัยรักการอ่าน และการค้นคว้าหาข้อมูล
8. กิจกรรมส่งเสริมวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตร
เป็นกิจกรรมที่มุ่งเสริมความรู้ ความเข้าใจในรายวิชาต่าง ๆ โดยเน้นการปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เรียนได้รู้จริง มีใ้การสอนเนื้อหาเพิ่มเติมจากบทเรียนในชั้นเรียน
9. กิจกรรมกีฬา
เป็นกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมให้เล่นกีฬาร่วมกัน เพื่อความสามัคคี มีน้ำใจนักกีฬา และรักการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ
10. กิจกรรมนันทนาการ
เป็นกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมการใช้เวลาให้เกิดประโยชน์ตามความถนัดและความสนใจ เพื่อความสนุกเพลิดเพลิน
11. กิจกรรมอนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม
เป็นกิจกรรมที่มุ่งเสริมความรู้ ความเข้าใจในศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้รู้สึกหวงแหน และมีส่วนร่วมในการรักษาไว้เป็นมรดกของชาติสืบไป
12. กิจกรรมทัศนศึกษา
เป็นกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมให้มีการศึกษานอกสถานที่ เพื่อให้มีโอกาสดูพบเห็น และสัมผัสกับธรรมชาติ ศิลปะ โบราณสถาน และแหล่งวิทยาการต่าง ๆ
13. กิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญประโยชน์ และรักษาดินแดน (เฉพาะชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย)
เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อมุ่งฝึกอบรมบ่มนิสัย ให้เป็นพลเมืองดีตามจารีตประเพณีของชาติบ้านเมือง และตามอุดมคติ อุดมการณ์ของลูกเสือ-เนตรนารี ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญ

ประโยชน์ และรักษาดินแดน โดยดำเนินการจัดกิจกรรมให้เป็นไปตามข้อกำหนดของคณะกรรมการลูกเสือแห่งชาติ กองยุวกาชาด สมาคมผู้บำเพ็ญประโยชน์ และกรมการรักษาดินแดน นอกจากกิจกรรมต่าง ๆ ที่เสนอแนะไว้แล้วข้างต้น ผู้เรียนอาจเสนอกิจกรรมอื่น ๆ ได้ตามความต้องการ เช่น กิจกรรมทำหนังสือรุ่น กิจกรรมทำหนังสือนิมฟ์โรงเรียน

วัฒนธรรมไทยเป็นมรดกของสังคมไทย การรู้จักวิธีการจัดการให้เกิดประโยชน์ จะทำให้วัฒนธรรมไทยมีบทบาทอย่างไรต่อไปต่อประเทศชาติ การอนุรักษ์ สืบทอด ส่งเสริม ตลอดจนเผยแพร่วัฒนธรรมไทยโดยเฉพาะแก่เยาวชนของชาติ เพื่อให้เกิดความรักและหวงแหน สิ่งที่เป็นมรดกล้ำค่านี้ไว้ จึงเป็นหน้าที่ของทุกสถาบัน รวมทั้งโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยการปฏิบัติตามหน้าที่ของโรงเรียนมัธยมศึกษาที่สำคัญ 3 ประการ คือ จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร จัดกิจกรรมเพื่อให้มีส่วนร่วมช่วยและร่วมในการพัฒนาชุมชน และจัดกิจกรรมการศึกษา เพื่ออนุรักษ์ และส่งเสริมวัฒนธรรมไทย ทั้งวัฒนธรรมรวมและวัฒนธรรมท้องถิ่น พร้อมทั้งส่งเสริมให้นักเรียน มีกิจกรรมร่วมในงานวัฒนธรรมดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โรงเรียนมัธยมศึกษาในพื้นที่ บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก ทั้งนี้ ด้วยเหตุผลที่ว่า พื้นที่นี้เป็นพื้นที่ในระดับภูมิภาคที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรม อันเป็นผลให้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตของคนในพื้นที่เป็นอย่างมาก สมควรต้องเน้นความสำคัญของการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทยของโรงเรียนมัธยมศึกษาควบคู่ไปกับการแสวงหาความรู้อันเป็นความสามารถพื้นฐานของพลเมืองดีของเยาวชนเป็นพิเศษ

การพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกกับวัฒนธรรมและการศึกษา⁴⁹

กลุ่มชาติพันธุ์และการตั้งรกราก

บริเวณพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกเป็นชุมชนที่มีอายุเก่าแก่ จากหลักฐานเมืองโบราณต่าง ๆ ที่พบ สามารถสืบอายุได้ถึงยุคทวาราวดี และมีซากโครงกระดูกซึ่งมีอายุถึงยุคหินใหม่ กลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้ามาตั้งรกรากในบริเวณนี้แต่เดิม นอกจากมอญ และเขมรแล้ว ยังมีกลุ่มชาติ

⁴⁹ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, รายงานการสังเคราะห์สภาพสังคม-วัฒนธรรม สังคม-เศรษฐกิจ และการศึกษา ในบริเวณพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก

พันธุ์ลาว ได้แก่ พวกลาวเวียง และลาวพวน ซึ่งกระจัดกระจายอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน ในสมัยรัชกาลที่ 3 ชาวนครเวียงจันทน์กลุ่มหนึ่งเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ซึ่งได้ทรงโปรดให้ออกไปตั้งบ้านเรือนขึ้นที่เมืองพนัสนิคม ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ เมื่อพวกแมนจูรุกรานชาวจีนในประเทศจีนตอนใต้ กลุ่มจีนแต่จิวได้ทะยอยกันอพยพมาตั้งรกรากที่บางปลาสร้อย (เมืองชลบุรีปัจจุบัน) กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ นี้ ไม่ว่าจะเป็น มอญ เขมร ลาว และจีน ล้วนมีการผสมผสานทางวัฒนธรรม และชาติพันธุ์กับคนไทยมาก เมื่อเทียบกับชาวมุสลิมที่อพยพมาจากมินบุรี เข้ามาในชลบุรีและฉะเชิงเทรา หลังจากกลุ่มชาวจีน และกลุ่มไทย-ลาว ได้เข้าครอบครองพื้นที่ที่เหลือจากการครอบครองของสองกลุ่มแรก และยังคงยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีเดิมโดยเคร่งครัด สำหรับในระยะปัจจุบันนี้กลุ่มชาวไทยอีสานนับว่าเป็นกลุ่มอพยพที่มีจำนวนมากที่สุด

ความเป็นเมืองเป็นชนบทและเศรษฐกิจ

เมืองชลบุรี เมืองระยอง และเมืองฉะเชิงเทรา มีชื่อเมืองปรากฏในพงศาวดารมาตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยเฉพาะเมืองฉะเชิงเทรา ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ เป็นอู่ข้าวอู่น้ำ จึงเป็นเมืองที่มีความสำคัญในด้านกำลังพล เป็นที่มั่นของกองทัพสมัยนั้น สมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิทรงสร้างเมืองฉะเชิงเทราขึ้นเพื่อเป็นที่ระดมพลในยามสงคราม ในสมัยรัชกาลที่ 3 ก็ได้โปรดให้สร้างป้อมปราการขึ้นที่เมืองฉะเชิงเทรา เพื่อใช้เป็นเขื่อนขันธ์กันพระนครด้านตะวันออก ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา จนถึงรัชกาลที่ 5 ได้มีการพัฒนาด้านการชลประทาน และการขนส่งทางน้ำในท้องที่ฉะเชิงเทราด้านตะวันตกของกลุ่มแม่น้ำบางปะกง ต่อเนื่องกับลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง มีการขุดคลองและสร้างประตูน้ำ ระหว่างปี พ.ศ. 2411-2453 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการปกครองท้องถิ่น แบ่งเป็นจังหวัดจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาล เพื่อกระจายอำนาจการปกครองความรับผิดชอบไม่ให้รวมไว้ที่เมืองหลวง และได้รวมจังหวัดชลบุรีเข้าอยู่ในมณฑลปราจีนบุรี สังกัดกระทรวงมหาดไทย ส่วนจังหวัดชลบุรีเคยเป็นที่ประทับตากอากาศของรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 และเริ่มมีบทบาทมีความสำคัญทางเศรษฐกิจมากขึ้น เมื่อชาวจีนจำนวนมากที่อพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานทำการเกษตรกรรมพืชไร่และประมง หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมทางบก ระหว่างกรุงเทพฯ-ชลบุรี การคมนาคมที่ดีสามารถติดต่อกับกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นตลาดใหญ่ศูนย์กลางของเศรษฐกิจของประเทศได้สะดวกรวดเร็ว ทำให้ชลบุรีเป็นเมืองชายทะเลที่เริ่มมีความสำคัญมาก เป็นเมืองชุมทางที่จะเดินทางไปยังจังหวัดชายทะเลภาคตะวันออกอื่น ๆ มีการขยายตัวทาง

เศรษฐกิจ ตั้งแต่ปี 2518-2523 โดยเฉพาะกลุ่มพ่อค้า นักธุรกิจชาวจีนได้ขยายกิจการ ซึ่งแต่เดิมส่วนใหญ่เป็นการดำเนินธุรกิจโรงสี และค้าขาย ไปดำเนินกิจการเกี่ยวกับ อุตสาหกรรม ประมง ตลาดปลา โรงงานน้ำตาล อุตสาหกรรมเลี้ยงเบ็ด อุตสาหกรรมน้ำตาล อุตสาหกรรมมันสำปะหลัง ทำเรือและอื่น ๆ จนถึงปัจจุบัน และได้ขยายเครือข่ายไปยังจังหวัดอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งรวมทั้งจังหวัดระยอง และฉะเชิงเทราด้วย ชลบุรีจึงเป็นศูนย์กลางของความเป็นเมืองทางเศรษฐกิจของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งแต่ปี 2518 ซึ่งเป็นปีที่มีการขยายตัวด้านอุตสาหกรรมมากในภูมิภาค การขยายตัวเป็นเมืองเกิดขึ้นพร้อมกับการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม เมืองขนาดใหญ่ที่มีประชากรมาก จะอยู่ตอนล่างของภาค บริเวณริมทะเล ริมทางหลวง มีการคมนาคมสะดวก มีการขยายตัวทางอุตสาหกรรมและกิจการค้า ได้แก่ ศรีราชา บ้านบึง พนัสนิคม พัทยา บางละมุง ระยอง ฉะเชิงเทรา สัตหีบ และ บางปะกง ส่วนเมืองขนาดเล็กซึ่งเป็นชนบท เป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ที่อยู่ลึกเข้าไปจากชายฝั่งทะเลที่บริเวณเชิงเขา อยู่ทางตอนบนของภาค เป็นพื้นที่เกษตรกรรม ปลูกข้าวและพืชไร่ และพื้นที่ที่ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์ เศรษฐกิจไม่ดีเท่าที่เมืองใหญ่บริเวณชายฝั่งทะเล ได้แก่ หนองใหญ่ บ่อทอง ปลวกแดง วังจันทร์ และสนามชัยเขต

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมครั้งใหญ่อีกครั้งในบริเวณพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกเฉียงเหนือเริ่มในระยะเวลาช่วงหลังของสงครามเวียดนาม ระหว่างปี พ.ศ. 2508-2518 เมื่ออเมริกาเข้ามาตั้งฐานทัพที่สัตหีบ ชลบุรี และมีการสร้างถนนยุทธศาสตร์สำคัญ ๆ เช่น ถนนสุขุมวิทบางช่วง ทำให้การติดต่อรวดเร็วขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วหลายด้านในชนบท ซึ่งแต่เดิมประชาชนประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก ได้ขยายตัวเป็นแบบชุมชนเมือง มีอาชีพใหม่ ๆ ด้านการบริการเกิดขึ้น ความเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลโดยตรงต่อการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น คือสภาพความเป็นอยู่ สถาบันครอบครัวและแบบแผนการสมรส ความสัมพันธ์ในครอบครัวเริ่มห่างเหิน รวมทั้งเป็นผลให้เกิดชุมชนแออัด ยาเสพติด อาชญากรรม ปัญหาโสเภณีเมียเช่า ปัญหาเด็กผอมแดงที่พ่อแม่ไม่รับผิดชอบ เป็นต้น

ในบริเวณพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกเฉียงเหนือ ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ แต่วัฒนธรรมแบบพื้นบ้านมีความแตกต่างกันไปตามชาติพันธุ์ของแต่ละกลุ่มที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้น ๆ แต่ก็มี ความเชื่อบางเรื่องเป็นของท้องถิ่นร่วมกัน เช่น ความเชื่อไสครีธาเจ้าพ่อกรมหลวงชุมพร ความเชื่อและขนบธรรมเนียมที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพชาวประมง เช่น เรื่องลมอุกาแม่ย่านาง วัฒนธรรมความเชื่อ และขนบธรรมเนียมต่าง ๆ นี้ไม่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา

ชาวบ้านโดยเฉพาะคนไทยภาคกลางสามารถยกเลิกระบบนิยมเก่าได้ทันที ถ้าจะทำให้ธุรกิจเจริญก้าวหน้าได้ โดยไม่จำเป็นต้องลงทุนเพิ่ม วัฒนธรรมและประเพณีที่ยังคงอยู่ คือประเพณีที่ไม่ขัดกับธุรกิจ ในระยะที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมประมาณปี 2518 ได้มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมหลายประการ ได้แก่ มีการเปลี่ยนแปลงทางอาชีพ มีการอพยพโยกย้ายเข้าของประชากรจากที่อื่นมากขึ้น มีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม การเลื่อนชั้นทางสังคม และภาวะทันสมัย โดยเฉพาะสิ่งที่มีประโยชน์เห็นได้ทันที มีค่านิยมที่เปลี่ยนไปจากเดิมเป็นค่านิยมแบบชุมชนเมืองที่สำคัญ 3 ประการ คือ ความพร้อมที่จะรับการเปลี่ยนแปลง การไม่ยุ่งเกี่ยวกับญาติพี่น้องมากนัก และการรับรู้ข่าวสารผ่านสื่อมวลชน

ประวัติด้านการศึกษา

การศึกษาของไทยแต่เดิมตามแบบแผนโบราณ โดยทั่วไปอาศัยพระและราชกรรมากร่วมมือและจัดกันเอง กิจกรรมต่าง ๆ ของรัฐ วัด และบ้านล้วนเป็นการสอนประชาคมไปในตัว ในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อได้เริ่มมีการศึกษารูปแบบในระบบโรงเรียนขึ้นเป็นครั้งแรก (พ.ศ. 2414) มีการตั้งโรงเรียนหลวงแห่งแรกขึ้นในพระบรมมหาราชวัง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสอนคนให้เป็นข้าราชการ และได้มีการตั้งกระทรวงธรรมการขึ้น มีหน้าที่จัดการศึกษา การพระศาสนา การพยาบาล และพิพิธภัณฑ์ (2435) ต่อมาได้มีการจัดตั้งโรงเรียนต่าง ๆ ขึ้นแพร่หลายออกไปทั่วทุกมณฑล และได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา 2464 บังคับให้ราษฎรส่งบุตรหลานอายุตั้งแต่ 7 ปีเข้าเรียน และอยู่ในระบบโรงเรียนจนอายุ 14 ปีบริบูรณ์ ในปี 2506 ได้มีการเร่งขยายการศึกษาภาคบังคับให้ทั่วประเทศ ในสมัยปัจจุบันเมื่อเริ่มมีการวางแผนพัฒนาการศึกษาขึ้น ในช่วงระยะเวลาของแผนฯ ฉบับที่ 1 คือ ในปี 2508 ได้มีการแบ่งภาคการศึกษาเพื่อประโยชน์ในการบริหารการศึกษาให้เป็นผลดี กระทรวงศึกษาได้กำหนดท้องที่จังหวัดต่าง ๆ ขึ้นเป็นหน่วย สำหรับตรวจราชการรวม 12 หน่วย พื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกอยู่ในเขตการศึกษาที่ 12 ซึ่งมีจังหวัดฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด และ นครนายก

การมัธยมศึกษา

สำหรับการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษา ใน 3 จังหวัด มี 64 โรงเรียน เฉพาะพื้นที่เป้าหมายมาบตาพุด-ระยอง มีโรงเรียนมัธยมศึกษา

2 โรง และในระหว่างปี พ.ศ. 2530-2534 กรมสามัญศึกษา ได้บรรจุโครงการจัดตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษาใหม่ ตามแผนพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกไว้ในแผนฯ 6 ของกรม เพื่อกระจายโอกาสและความเสมอภาคทางด้านการศึกษาตามนโยบายของกรมและของกระทรวงศึกษาธิการอีกด้วย

ขอขำยการให้บริการ ปัจจุบันมีโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นกระจายอยู่ทุกอำเภอ ส่วนมัธยมศึกษาตอนปลายนั้น ไม่มีการเปิดสอนเฉพาะในบางอำเภอ ซึ่งได้แก่ อำเภอเกาะสีชัง และอำเภอหนองใหญ่จังหวัดชลบุรี อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง และอำเภอสนามชัยเขต และกิ่งอำเภอราชสาส์น จังหวัดฉะเชิงเทรา

โดยทั่วไปแล้ว การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ย่อมจะมีการเปลี่ยนแปลงไปพร้อม ๆ กันอยู่ตลอดเวลา ไม่มีการหยุดนิ่ง พื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกเป็นชุมชนที่มีอายุเก่าแก่มา มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรต่าง ๆ ทำให้มีการตั้งหลักแหล่งและมีคนอพยพเข้ามาทำกินในบริเวณนี้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ช่วงระยะเวลาที่มีประชากรอพยพเข้ามาเพิ่มมากขึ้น และมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และเห็นได้ชัดเจนมีหลายระยะ เริ่มตั้งแต่ระยะที่ชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชลบุรีและเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อย ๆ จนกลายเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีจำนวนมากที่สุดในภูมิภาคนี้ ช่วงระยะเวลาการตื่นตัวพัฒนาด้านอุตสาหกรรมหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และในระยะหลังสุด คือ ช่วงระยะเวลาที่มีฐานทัพอเมริกันเข้ามาตั้งในสัตหีบชลบุรี การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นอาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยมีการวางแผน เช่น ระยะที่มีการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ โดยไม่มีการวางแผน เมื่อองค์ประกอบต่าง ๆ มีความเหมาะสม เช่น การที่ประชากรชาวจีนเพิ่มจำนวนมากขึ้นจนกลายเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีจำนวนมากที่สุดในภูมิภาคนี้ และมีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมกับคนไทย จนกลายเป็นชาวไทยเชื้อสายจีน และมีการเลื่อนชั้นทางสังคม จากชนชั้นล่างซึ่งมีอาชีพเป็นกรรมกรรับจ้าง มาเป็นชนชั้นกลางและชนชั้นสูง ซึ่งเป็นผู้ดำเนินการและเจ้าของธุรกิจต่าง ๆ ทำให้โครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนไป อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทีละน้อย ค่อยเป็นค่อยไป ไม่ใช่เกิดทันทีเหมือนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นที่สัตหีบ พัทยา ชลบุรี เมื่อมีทหารอเมริกันเข้ามา การเปลี่ยนแปลงครั้งนั้นเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วจนชาวบ้านตั้งตัวไม่ทัน และการศึกษาในระบบโรงเรียนเพียงอย่างเดียวไม่อาจช่วยคลี่คลายปัญหาสังคมที่เกิดตามมาได้ทันการณ์

โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก

สืบเนื่องจากการที่รัฐมีนโยบายที่จะกระจายความเจริญและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ไปสู่ส่วนภูมิภาคตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) โดยได้คัดเลือกพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกเป็นพื้นที่เป้าหมายแห่งหนึ่ง เพื่อพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางความเจริญ และแหล่งอุตสาหกรรมหลักในอนาคต ซึ่งในการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกนั้น รัฐได้มีนโยบายและการวางแผนปฏิบัติการมาตั้งแต่ปี 2524 ครอบคลุมพื้นที่ 8.3 ล้านไร่ ใน 3 จังหวัด คือ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง เหตุที่เลือกพื้นที่นี้เป็นเป้าหมายในการพัฒนา เนื่องจากมีความได้เปรียบในด้านแหล่งที่ตั้ง เพราะอยู่ไม่ห่างไกลจากกรุงเทพมหานครมากนัก มีพื้นที่เชื่อมโยงกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเป็นแหล่งที่มีแรงงาน และวัตถุดิบหลายอย่าง และยังติดกับอ่าวไทยอันเป็นช่องทางเข้าออกที่สำคัญของสินค้า นอกจากนี้ในบริเวณนี้ ยังมีปัจจัยพื้นฐานค่อนข้างสมบูรณ์ คือ มีเครือข่ายคมนาคมและสื่อสารเชื่อมโยงที่ดี มีท่าเรือ น้ำลึกที่ลึกลับ สนามบินที่อู่ตะเภา และมีการนำก๊าซธรรมชาติจากอ่าวไทยมาขึ้นฝั่งที่มาบตาพุด ตลอดจนมีที่ดินติดทะเลขนาดใหญ่เพียงพอที่จะพัฒนาเป็นนิคมอุตสาหกรรม ซึ่งจะเอื้อต่อการควบคุมด้านสิ่งแวดล้อมได้ ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้จะช่วยจูงใจให้เอกชนเข้ามาลงทุนด้านอุตสาหกรรม

ในการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก รัฐได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ดังนี้ คือ^{๕๐}

1. เพื่อกระจายความเจริญและกิจกรรมทางเศรษฐกิจออกจากกรุงเทพฯ ไปสู่ส่วนภูมิภาคอย่างมีระบบ เพื่อบรรเทาความแออัดของกรุงเทพฯ ลง
2. เพื่อปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมของประเทศให้เป็นอุตสาหกรรมสมัยใหม่ โดยจะใช้ทรัพยากรภายในประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก๊าซธรรมชาติ และแรงงานในประเทศเป็นหลัก
3. เพื่อให้เป็นศูนย์กลางที่จะเชื่อมโยงการพัฒนาในพื้นที่ดังกล่าวไปสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

^{๕๐} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, รายงานการสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาในบริเวณพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2533), หน้า 5.

พื้นที่เป้าหมายการพัฒนา

กลยุทธ์ในการพัฒนาพื้นที่เป้าหมาย คือ มีการวางแผนและนโยบายจากภาครัฐบาล ประกอบกับการประสานงานและ การร่วมมือจากภาคเอกชน โดยในระยะแรกรัฐจะลงทุน พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานหลักให้ก่อน เพื่อชักนำการลงทุนภาคเอกชนให้เกิดขึ้น และจะอาศัย อุตสาหกรรมเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนา โดยรัฐได้กำหนดพื้นที่เป้าหมายไว้ 2 บริเวณ คือ^{๕๑}

1. บริเวณมาบตาพุด จังหวัดระยอง กำหนดให้เป็นแหล่งอุตสาหกรรมหลักที่ เกี่ยวเนื่องกับการใช้ก๊าซธรรมชาติเป็นวัตถุดิบในการผลิต รวมถึงอุตสาหกรรมต่อเนื่องอื่น ๆ ได้แก่ โรงแยกก๊าซธรรมชาติ อุตสาหกรรมปุ๋ยเคมี อุตสาหกรรมเปโตรเคมีคัลและอุตสาหกรรม ต่อเนื่อง อุตสาหกรรมท่อเรือ และอุตสาหกรรมถลุงเหล็ก ทั้งนี้รัฐจะจัดบริการโครงสร้างพื้นฐาน ต่าง ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่อุตสาหกรรมที่จะเกิดขึ้น ได้แก่ ท่าเรือน้ำลึก นิคมอุตสาหกรรม ท่อส่งน้ำจากอ่างเก็บน้ำดอกกรายมายังแหล่งอุตสาหกรรมมาบตาพุด ทางรถไฟ แยกจากฉะเชิงเทรา สัตหีบไปยังแหล่งอุตสาหกรรม เคหะชุมชนสำหรับแรงงานอุตสาหกรรมและ บริการต่อเนื่อง ระบบถนน ระบบสื่อสารโทรคมนาคมต่าง ๆ รวมทั้งการควบคุมป้องกันด้าน มลภาวะจากสิ่งแวดล้อม

2. บริเวณแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี กำหนดให้เป็นแหล่งอุตสาหกรรมเบา และ อุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก อาทิเช่น อุตสาหกรรมแปรรูปอาหารการเกษตร ผลิตอาหารสัตว์ แปรรูปยางพอกหนังและแปรรูปหนังสัตว์ อิเล็กทรอนิกส์ นาฬิกา ของเล่น เครื่องกีฬา และอื่น ๆ โดยรัฐจะจัดบริการ โครงสร้างพื้นฐานให้ เช่นเดียวกับที่บริเวณมาบตาพุด คือจะมีท่าเรือพาณิชย์ นิคมอุตสาหกรรม ท่อส่งน้ำจากอ่างเก็บน้ำหนองค้อมายังบริเวณแหลมฉบัง ทางรถไฟแยกจาก ฉะเชิงเทรา-สัตหีบ ไปยังแหลมฉบัง เคหะชุมชนและบริการต่อเนื่องอื่น ๆ ปรับปรุงถนน และ ระบบสื่อสารโทรคมนาคมต่าง ๆ

นอกจากพื้นที่เป้าหมาย 2 บริเวณดังกล่าวแล้ว ยังได้กำหนดให้มีการพัฒนาแหล่ง ชุมชนใกล้เคียงเพื่อสนับสนุนการพัฒนาพื้นที่เป้าหมาย ซึ่งคาดว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่พื้นที่ บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกอย่างมากคือ

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

1. มาบตาพุด จะเป็นแหล่งอุตสาหกรรมสมัยใหม่ของประเทศ
2. แหลมฉบัง จะเป็นท่าเรือสมัยใหม่ของประเทศ
3. พัทยา จะเป็นเมืองท่องเที่ยวควบคู่ไปกับศูนย์พาณิชย์ และธุรกิจการค้า
4. ชลบุรี จะเป็นเขตอุตสาหกรรมและบริการในเมือง ตลอดจนเป็นศูนย์กลางของภูมิภาคในเชิงธุรกิจการค้า การเงินของภาคตะวันออก และการบริหารงานภาครัฐบาล
5. ระยอง จะเป็นศูนย์บริการและฐานการศึกษา และวิจัยด้านเทคโนโลยี
6. ฉะเชิงเทรา และระยองจะเป็นแหล่งของอุตสาหกรรมแปรรูปการเกษตรที่ใช้ผลผลิตทางการเกษตรในแถบภาคตะวันออก

แผนงานในการพัฒนา

สำหรับแผนงานในการพัฒนาประกอบด้วยแผนงาน 3 ด้านใหญ่ คือ^{๕๒}

1. การจัดระบบบริการโครงสร้างพื้นฐานด้านเศรษฐกิจ รัฐบาลเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง เช่น ถนน ไฟฟ้า รถไฟ ฯลฯ
2. การพัฒนาด้านอุตสาหกรรม ประกอบด้วย อุตสาหกรรมหลักบริเวณมาบตาพุด อุตสาหกรรมเบาและเขตอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกบริเวณแหลมฉบัง และอุตสาหกรรมขนาดใหญ่อื่น ๆ ที่ภาคเอกชนแสดงความสนใจจะลงทุนในบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก เช่น อู่ซ่อมเรือ โรงงานประกอบแท่นเจาะสำรวจในทะเล ฯลฯ
3. การพัฒนาชุมชนและบริการสังคม เพื่อรองรับแรงงานอุตสาหกรรมที่จะเพิ่มขึ้นตลอดทั้งประชากรในท้องถิ่นเดิม ให้สามารถตั้งถิ่นฐานและมีที่ทำมาหากินได้อย่างถาวร ได้แก่ การพัฒนาด้านที่อยู่อาศัย ด้านสถานศึกษาระดับต่าง ๆ ด้านสาธารณสุข และบริการสังคมด้านต่าง ๆ

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

ความก้าวหน้าของโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก^{๕๓}
พื้นที่บริเวณมาบตาพุด

1. โครงการทำเรื่อน้ำลึกมาบตาพุด ศึกษาความเหมาะสมแล้วเสร็จตั้งแต่เดือนธันวาคม 2526 มีการปรับปรุงรายละเอียดทางด้านวิศวกรรมครั้งสุดท้ายในเดือนตุลาคม 2531 การดำเนินการก่อสร้างเริ่มประมาณเดือนพฤษภาคม 2532 กำหนดแล้วเสร็จในปี 2534
2. นิคมอุตสาหกรรมและชุมชนมาบตาพุด ศึกษาความเหมาะสมแล้วเสร็จพร้อมกับโครงการทำเรื่อมาบตาพุด มีพื้นที่ที่พัฒนาไปแล้วประมาณ 8,๐๐๐ ไร่ ก่อสร้างมาตั้งแต่เดือนธันวาคม 2530 กำหนดแล้วเสร็จสมบูรณ์เดือนธันวาคม 2532 ปัจจุบันกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมีเข้าใช้ที่ดินแล้ว
3. ทางรถไฟสายฉะเชิงเทรา-สัตหีบ ก่อสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว
4. ทางรถไฟสายสัตหีบ - มาบตาพุด คาดว่าจะก่อสร้างประมาณเดือนมีนาคม 2534 กำหนดแล้วเสร็จเดือนตุลาคม 2535
5. ท่อส่งน้ำดอกกราย-มาบตาพุด ก่อสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้วเมื่อปี 2528 ขณะนี้สามารถจ่ายน้ำให้แก่โรงงานก๊าซธรรมชาติและอุตสาหกรรมอื่น ๆ ในบริเวณมาบตาพุดแล้ว
6. ท่อส่งน้ำมาบตาพุด - สัตหีบ ออกแบบรายละเอียดแล้วเสร็จเดือนกรกฎาคม 2530 ขณะนี้ยังไม่ได้ดำเนินการก่อสร้าง
7. โครงการเคหะชุมชนเมืองใหม่มาบตาพุด แบ่งการก่อสร้างออกเป็น 4 ระยะ ระยะที่ 1 จะเริ่มประมาณปลายปี 2532 แล้วเสร็จประมาณปลายปี 2533 โครงการทั้งหมด (4 ระยะ) คาดว่าจะเสร็จประมาณกลางปี 2537
8. ระบบสื่อสารและโทรคมนาคมมาบตาพุด องค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย ได้ขยาย/เพิ่มโทรศัพท์จำนวน 1,๐24 เลขหมาย เปิดบริการได้ตั้งแต่เดือนกันยายน 2531
9. โรงแยกก๊าซธรรมชาติ ก่อสร้างแล้วเสร็จปลายปี 2527 และเปิดเป็นทางการเมื่อเดือนกันยายน 2528 ขณะนี้กำลังก่อสร้างโรงแยกก๊าซธรรมชาติหน่วยที่ 2 กำหนดแล้วเสร็จประมาณเดือนเมษายน 2533

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า 20-21.

10. โครงการบุงเคมี อยู่ในระหว่างการพิจารณาดำเนินการ เพื่อความเหมาะสมต่อไป

11. โครงการปิโตรเคมีระยะที่ 1 กำหนดก่อสร้างแล้วเสร็จและสามารถดำเนินการผลิตเชิงพาณิชย์ได้ในเดือนตุลาคม 2532 มีโรงงานปิโตรเคมีขึ้นต่อเนื่องเปิดดำเนินการแล้ว 2 แห่ง คือ บริษัทอุตสาหกรรมปิโตรเคมีคัลไทย และบริษัทไทยพลาสติกและเคมีภัณฑ์

12. โครงการปิโตรเลียมระยะที่ 2 คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนคัดเลือกผู้ลงทุนในอุตสาหกรรมปิโตรเคมีขึ้นกลางและขึ้นปลายตามหลักเกณฑ์ แล้วเสร็จเมื่อเดือนมิถุนายน 2531 ขณะนี้อยู่ในระหว่างการนำเสนอแนวทางพิจารณารูปแบบและแผนการลงทุนของโครงการ

พื้นที่บริเวณแหลมฉบัง

1. โครงการท่าเรือน้ำลึกแหลมฉบัง เริ่มก่อสร้างในเดือนมกราคม 2531 คาดว่า จะแล้วเสร็จสมบูรณ์ประมาณเดือนธันวาคม 2534 โดยจะเปิดใช้ท่าเทียบเรือสินค้าทั่วไปเป็นท่าแรกประมาณเดือนธันวาคม 2533

2. นิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบัง เริ่มก่อสร้างเดือนพฤศจิกายน 2531 กำหนดแล้วเสร็จประมาณปี 2533 ขณะนี้ผู้เช่าใช้ที่ดินแล้ว

3. ทางรถไฟสายศรีราชา-แหลมฉบัง จะเริ่มก่อสร้างประมาณเดือนตุลาคม 2532 กำหนดแล้วเสร็จเดือนธันวาคม 2533

4. ท่อส่งน้ำหนองค้อ-แหลมฉบัง เริ่มก่อสร้างเดือนธันวาคม 2530 กำหนดแล้วเสร็จประมาณเดือนเมษายน 2532

5. ระบบไฟฟ้าแหลมฉบัง ติดตั้งระบบหม้อแปลงไฟฟ้าในบริเวณแหลมฉบัง จัดสถานีจ่ายไฟฟ้าอ่าวไผ่และวางแผนส่งไฟฟ้าผ่านบริเวณแหลมฉบัง

โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก นับตั้งแต่เริ่มแผนงานมาจนถึงปัจจุบัน มีอายุของโครงการเข้าสู่ปีที่ 8 นับเป็นเกือบครึ่งหนึ่งของอายุโครงการที่กำหนดไว้ คือ ประมาณ 20 ปี ความคืบหน้าของโครงการถ้าพิจารณาโดยทั่วไปก็นับว่ายังล่าช้ากว่าแผนที่กำหนดไว้ อย่างไรก็ตามรัฐบาลก็ได้ดำเนินการความพยายามที่จะประสานงานอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด จนกระทั่งในปัจจุบันได้มีการวางรากฐานในแต่ละจุด โครงการต่าง ๆ เป็นรูปร่างที่เด่นชัดขึ้น โดยเฉพาะบริเวณมาบตาพุดมีหลายโครงการที่เสร็จเรียบร้อยและสามารถดำเนินการ

ได้แล้ว โครงการที่สามารถจะเปิดดำเนินการได้ภายในสิ้นปี 2532 คือ โครงการปิโตรเคมี ระยะที่ 1 ซึ่งเป็นโครงการหลักที่สำคัญโครงการหนึ่งในพื้นที่บริเวณนี้

ผลกระทบของการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกที่มีต่อสภาพเศรษฐกิจ

สังคม และวัฒนธรรม

การพัฒนาอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีในพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ตลอดจนมีการพัฒนาทางด้านการศึกษาขึ้นในบริเวณนี้ ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อประชากรในพื้นที่ และประชากรที่คาดว่าจะอพยพเข้าไปอยู่ในใหม่ ผลกระทบตามการคาดการณ์ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ หากโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกได้พัฒนาตามแผนเต็มรูปแบบ สรุปลงได้ดังนี้

ผลกระทบทางด้านสังคม-เศรษฐกิจ^{๕๔}

1. โครงสร้างทางเศรษฐกิจส่วนรวมของพื้นที่สามจังหวัดจะค่อย ๆ เปลี่ยนจากเกษตรกรรมมาเน้นอุตสาหกรรมมากขึ้น มีการตอบสนองจากเอกชนมาลงทุน
2. นอกจากภาคอุตสาหกรรมจะมีบทบาทมากขึ้นแล้ว องค์กรประกอบของภาคอุตสาหกรรมก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย คือ อุตสาหกรรมอื่น ๆ จะมีความสำคัญมากขึ้น นอกเหนือจากอุตสาหกรรมแปรรูปทางการเกษตร ซึ่งเป็นประเภทอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ในพื้นที่ โดยที่จังหวัดชลบุรีจะเกิดอุตสาหกรรมที่มีลักษณะใช้แรงงานเข้มข้น (Labor-intensive industries) หรืออุตสาหกรรมที่ใช้ทรัพยากรเป็นฐาน (Resource-based industries)
3. ประชากรในเขตพื้นที่ 3 จังหวัด จะสูงขึ้นทั้งที่เพิ่มตามปกติ และการย้ายถิ่นของแรงงาน การย้ายถิ่นที่จะเกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนของการพัฒนามีลักษณะไม่เหมือนกัน ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ

^{๕๔} อัจฉา วัฒนานุกิจ, รายงานผลการศึกษาศาสนาสถาบันสังคม-เศรษฐกิจ ของพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2529), หน้า 81-83.

4. โครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก จะก่อให้เกิดการจ้างงานมากขึ้น ทั้งในทางตรงและทางอ้อม โดยที่การจ้างงานโดยตรงส่วนใหญ่จะอยู่ที่บริเวณแหลมฉบัง ซึ่งเป็นเขตอุตสาหกรรมแปรรูปอาหารและอุตสาหกรรมส่งออก ในทางอ้อมกิจกรรมทางเศรษฐกิจในสาขาการค้าและบริการจะมีความสำคัญเพิ่มขึ้น เมื่อเทียบกับภาคเกษตร

5. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรม บริการและการค้ามากขึ้น คาดว่าจะมีผลทำให้รายได้เฉลี่ยต่อหัวสูงขึ้น แต่จะมีความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้เพิ่มขึ้นเช่นกัน

ผลกระทบทางด้านสังคม-วัฒนธรรม^{๕๕}

1. ผลกระทบที่โครงการพัฒนาอุตสาหกรรมจะมีต่อสภาพทางสังคม วัฒนธรรมในพื้นที่นี้มีทั้งผลด้านบวกและด้านลบ ผลทางด้านบวกจะเกิดขึ้นในเรื่องของการเกิดเมือง และคุณภาพของประชากรในชุมชนเมือง ซึ่งจะโยงไปถึงรูปแบบการปกครองท้องถิ่น แบบแผนการใช้ชีวิตในชุมชนเมือง ตลอดจนการเกิดขึ้นของทัศนคติและค่านิยมสมัยใหม่ในการทำงาน ในด้านการปกครองท้องถิ่น โอกาสที่ประชาชนจะต้องการปกครองตนเอง และร่วมกันพัฒนารูปแบบประชาธิปไตย จะมีมากขึ้นเพราะประชาชนในเมืองเป็นผู้มีการศึกษา ประชาชนกลุ่มนี้จะมีวิถีชีวิตที่เป็นแบบทันสมัย จะมีการนำวัฒนธรรมด้านวัตถุและแบบแผนชีวิตใหม่ ๆ เข้ามา เกิดการแพร่กระจายของวัฒนธรรมสมัยใหม่ พร้อมกันนั้นประชาชนเหล่านี้จะยอมรับทัศนคติ และค่านิยมสมัยใหม่ในการทำงาน เช่น การเน้นความสำเร็จ ความเป็นตัวของตัวเอง และความมีวินัย ซึ่งเป็นค่านิยมที่ส่งเสริมการทำงาน

2. ผลกระทบของโครงการพัฒนาฯ ที่เกิดขึ้นในด้านลบ ได้แก่ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาพทางนิเวศวิทยาจะถูกทำลายและได้รับความเสียหายค่อนข้างมาก ในด้านค่านิยมและความเชื่อ นอกจากเกิดค่านิยมใฝ่ลัทธิ ซึ่ง เป็นค่านิยมสมัยใหม่ในการทำงานของคนบางกลุ่มแล้ว ในภาพรวมความเชื่อและค่านิยมทางศาสนาแต่เดิมจะถูกสั่นคลอน ลักษณะบริโภคนิยม

^{๕๕} สุภางค์ จันทวานิช, รายงานผลการศึกษาสภาพสังคม-วัฒนธรรมของพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2529), หน้า 135-136.

นิยมจะเพิ่มสูงขึ้น ความเชื่อและค่านิยมใหม่จะเป็นไปอย่างฉาบฉวย เมื่อประกอบกับการถูกคุกคามของวัฒนธรรมดั้งเดิม ชุมชนในพื้นที่มีแนวโน้มจะเป็นชุมชนที่ขาดเสถียรภาพทางจิตใจ คุณภาพชีวิตทางด้านวัตถุดีขึ้น แต่คุณภาพจิตใจลดลง ระบบเครือญาติในชุมชนหั่นคปไป เหลือแต่ครอบครัว รูปแบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจะเปลี่ยนเป็นแบบกลุ่มทฤษฎี คือ ห่างเหินต่อกัน และเป็นความสัมพันธ์เชิงเหตุผลมากกว่าเชิงอารมณ์ความรู้สึก

จากข้อมูลดังกล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า การพัฒนาอุตสาหกรรมของโครงการในพื้นที่ได้ก่อให้เกิดผลกระทบที่สำคัญประการหนึ่ง คือ "การเกิดชุมชนเมือง"⁵⁶ ในพื้นที่เป้าหมายการพัฒนาทั้ง 6 แห่ง ได้แก่ มาบตาพุด แหวมลบัง เมืองระยองและฉะเชิงเทรา สัตหีบ พัทยา และชลบุรี แต่โดยทั่วไปแล้วความเป็นเมืองจะเกิดขึ้นหรือระดับความเป็นเมืองจะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น เมื่อมีการพัฒนาโครงสร้างทางเศรษฐกิจเป็นระบบอุตสาหกรรมแทนที่ระบบเกษตรกรรม⁵⁷ ดังนั้นด้วยความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ทั้งที่มีอยู่แล้ว และรัฐได้ริเริ่มขึ้น ตามแผนการพัฒนานั้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก ตลอดจนนโยบาย มาตรการ และการเสนอสิทธิประโยชน์บางอย่างของรัฐที่มุ่งส่งเสริมให้มีการลงทุนด้านอุตสาหกรรมในเขตภูมิภาค โดยเฉพาะในเขตพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก เป็นผลให้มีการพัฒนาอุตสาหกรรมในส่วนอื่น ๆ ของพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกอย่างกว้างขวางไปทั่ว นอกเหนือจากพื้นที่เป้าหมายการพัฒนาอีกด้วย และพร้อม ๆ กับกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรม การขยายตัวเป็นเมืองก็เกิดขึ้น โดยที่เมืองขนาดกลาง-ใหญ่ มีอัตราการขยายตัวปานกลาง ประมาณร้อยละ 3-6 ต่อปี ส่วน

⁵⁶ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, รายงานการสังเคราะห์สภาพสังคม-วัฒนธรรม สังคม-เศรษฐกิจ และการศึกษาในบริเวณพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2529), หน้า 19.

⁵⁷ สุนันทา สุวรรณโณม และคณะ, ความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นเมืองกับการพัฒนาประเทศ (กรุงเทพมหานคร : สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531), หน้า 37.

เมืองขนาดเล็กมีอัตราการขยายตัวสูงถึงประมาณร้อยละ 6 ต่อปี^{๕๘} ทั้งนี้เมืองขนาดใหญ่ที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน และมีความสำคัญสูงส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในตอนล่างของภาค^{๕๙} ส่วนเมืองขนาดเล็ก ซึ่งเป็นชนบทเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ที่อยู่ลึกเข้าไปจากชายทะเล ที่บริเวณเชิงเขา ตั้งอยู่ทางตอนบนของภาค^{๖๐}

กล่าวโดยสรุป การเปลี่ยนแปลงบทบาททางด้านเศรษฐกิจที่แต่เดิมเคยพึ่งพาผลิตผลทางการเกษตรเป็นหลัก มาเป็นการแสวงหาโอกาสทางด้านอุตสาหกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในพื้นที่เป้าหมายและที่อื่น ๆ ในพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกนั้น กิจกรรมเหล่านี้ถูกกำหนดโดยปริยายให้อยู่ในบริเวณเขตเมือง ด้วยเหตุผลของความพร้อมในปัจจุบันพื้นฐานหลายประการ อัตราการพัฒนาให้ทันสมัย ซึ่งแตกต่างกันในเขตเมือง และเขตชนบทในภูมิภาคนี้ ทำให้ระบบสังคมในเขตทั้งสองมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ประชากรในเขตเมืองจะบริโภครูปแบบการดำเนินชีวิตในสังคมอุตสาหกรรม ในขณะที่ประชากรในเขตชนบทส่วนใหญ่ยังคงดำรงไว้ซึ่งวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ส่งผลให้วัฒนธรรม ซึ่งเป็นแบบแผนแนวทางในการดำเนินชีวิตของบุคคลในเขตเมือง และเขตชนบทแตกต่างกันไปด้วย โรงเรียนมัธยมศึกษา ซึ่งมีส่วนสำคัญในการถ่ายทอดและสร้างสรรค์วัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะแก่เยาวชนในโรงเรียน อาจได้รับอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงนี้ ทำให้ละเลยการปฏิบัติภารกิจในการอนุรักษ์ และส่งเสริมวัฒนธรรมไทย และความเป็นเมืองกับชนบทอาจมีส่วนต่อการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทยของโรงเรียนด้วยเช่นกัน

^{๕๘} เกียรติ จิระกุล. "ระบบชุมชนและกระบวนการเป็นเมืองในภาคตะวันออก", เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง การกระจายตัวของประชากร การตั้งถิ่นฐานมนุษย์ และการพัฒนา (สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, 2528), หน้า 21-23, 76-79 อ้างถึงใน สุภางค์ จันทวานิช, รายงานผลการศึกษาสถานสังคม-วัฒนธรรมของพื้นที่บริเวณชายฝั่งตะวันออก (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2529), หน้า 15.

^{๕๙} เรื่องเดียวกัน.

^{๖๐} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, รายงานการสังเคราะห์สถานการณ์สังคม-วัฒนธรรม สังคม-เศรษฐกิจ และการศึกษา ในบริเวณพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก, หน้า 3.

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทย ของโรงเรียนมัธยมศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น งานวิจัยส่วนใหญ่ที่พบเป็นงานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของครูในการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทย หรือวัฒนธรรมพื้นบ้าน เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมและเสนอไว้ ดังนี้

ภารดี มหาจันทร์ ได้ศึกษาถึงสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ในแผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก^๑ โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย 4 ข้อ คือ เพื่อศึกษาสภาพที่ตั้งลักษณะทางภูมิศาสตร์ของชุมชนชนบทและชุมชนเมือง ในพื้นที่พัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออก เพื่อศึกษาโครงสร้างประชากร การอพยพย้ายถิ่น และการเปลี่ยนแปลงประชากร ศึกษาการใช้เทคโนโลยีของชุมชน ศึกษาประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นในชุมชน และเพื่อศึกษาระบบนิเวศวิทยา และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การวิจัยนี้ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร และการเก็บข้อมูลภาคสนาม กลุ่มตัวอย่างเป็นประชาชนในพื้นที่โครงการพัฒนา ได้แก่ จังหวัดชลบุรี ระยอง และ ฉะเชิงเทรา ทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท วิธีรวบรวมข้อมูลใช้วิธีสัมภาษณ์ ผลการวิจัยพบว่า ทางด้านวัฒนธรรม ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีของท้องถิ่นอย่างสม่ำเสมอ ทั้งประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ประเพณีเกี่ยวกับอาชีพ ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา และประเพณีของชนกลุ่มน้อย ส่วนใหญ่ประชาชนประกอบกิจกรรมทางประเพณีที่วัด ประชาชนส่วนใหญ่ไม่นิยมให้คนต่างถิ่นหรือคนนอกเข้าร่วมในกิจกรรมประเพณีท้องถิ่น กล่าวโดยรวม ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก ทั้งในด้านกายภาพและสังคมของประชาชนในพื้นที่พัฒนา เนื่องจากโครงการพัฒนายังดำเนินไปไม่สำเร็จสมบูรณ์ ตามโครงการที่กำหนดไว้ ผลการวิจัยยังสรุปได้ว่า โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกเป็นโครงการพัฒนาทั้งทางด้านกายภาพ สังคมและเศรษฐกิจ ผลของการพัฒนาจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างขนานใหญ่แก่สังคม เพื่อเป็นการเตรียมประชาชนให้สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะมาถึงในวันข้างหน้า การให้การศึกษาอบรมแก่ประชาชน เพื่อให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลง จึงเป็น

^๑ ภารดี มหาจันทร์ "การศึกษาสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในแผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก" (งานวิจัยเสนอต่อกองวิจัยและวางแผน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2533), หน้า 289-290.

เรื่องสำคัญ และต้องเอาใจใส่อย่างจริงจัง อีกทั้งโครงการนี้จะก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้า ไม่เพียงแต่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่จะส่งผลไปถึงการพัฒนาของประเทศโดยรวมด้วย

นิมลพรรณ กลัดสุวรรณ ได้ศึกษาการดำเนินงานส่งเสริมวัฒนธรรม รวมทั้งปัญหาและแนวทางในการส่งเสริมวัฒนธรรมของศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด ที่ตั้งอยู่ในโรงเรียนมัธยมศึกษาในภาคกลาง^{๕๒} ผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมที่ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดที่ตั้งอยู่ในโรงเรียนมัธยมศึกษาในภาคกลางจัดมากที่สุด คือ กิจกรรมด้านการเผยแพร่วัฒนธรรม ทั้งนี้ศูนย์วัฒนธรรมโดยอาศัยบุคลากรทั้งภายในและภายนอกศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด และใช้สื่อในรูปแบบต่าง ๆ เผยแพร่วัฒนธรรมไปสู่หน่วยงาน องค์กร และประชาชน รองลงมาคือ กิจกรรมด้านการศึกษา ค้นคว้า วิจัยงานวัฒนธรรม ส่วนกิจกรรมที่ดำเนินการได้ค่อนข้างน้อย คือ กิจกรรมด้านการฝึกอบรม เน้นพูนความรู้ด้านวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะงบประมาณและบุคลากรไม่เพียงพอ กิจกรรมที่มีค่าใช้จ่ายมากที่สุด คือ กิจกรรมด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม รองลงมาคือ ค่าใช้จ่ายของกิจกรรมด้านการเผยแพร่วัฒนธรรม ผู้ให้การสนับสนุนการดำเนินงานส่งเสริมวัฒนธรรมที่สำคัญ คือ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และคณะกรรมการวัฒนธรรมจังหวัด

ปัญหาในการส่งเสริมวัฒนธรรมของศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดที่ตั้งอยู่ในโรงเรียนมัธยมศึกษาในภาคกลาง พบว่า ปัญหาด้านงบประมาณเป็นปัญหามากกว่าด้านอื่น เพราะงบประมาณไม่เพียงพอในการดำเนินโครงการต่าง ๆ เป็นสำคัญ รองลงมาคือ ปัญหาด้านบุคลากร เพราะครูผู้สอนซึ่งทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการดำเนินงานศูนย์วัฒนธรรมด้วย มีหน้าที่ประจำ คือ งานสอนอยู่มากเป็นสำคัญ ส่วนปัญหาด้านอาคารสถานที่ ด้านวัสดุอุปกรณ์และด้านการประสานงานเป็นปัญหาน้อย

^{๕๒}นิมลพรรณ กลัดสุวรรณ, "การส่งเสริมวัฒนธรรมของศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดที่ตั้งอยู่ในโรงเรียนมัธยมศึกษาในภาคกลาง" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า ๖.

ข้อเสนอแนะแนวทางในการส่งเสริมวัฒนธรรมของศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดที่ตั้งอยู่ในโรงเรียนมัธยมศึกษาในภาคกลาง คือ ควรมีเจ้าหน้าที่หรือบุคลากร จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติประจำในจังหวัดโดยตรง ทำการประสานงานจัดการฝึกอบรมพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจในการส่งเสริมวัฒนธรรม ส่งเสริมด้านงบประมาณให้แก่ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดอย่างพอเพียงกับความจำเป็นและควรแสวงหาความร่วมมือ สนับสนุนจากหน่วยงานอื่นของรัฐ หน่วยงานเอกชนและประชาชนอย่างจริงจัง

ทวีศักดิ์ มหาโชติ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาเพื่อวางแผนพัฒนาการศึกษาระดับมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี^{๖๓} ผลการวิจัยพบว่า ทั้งผู้บริหารโรงเรียนและกำนัน มีความเห็นสอดคล้องกันว่า การปฏิบัติงานสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนด้านการอนุรักษ์ ส่งเสริม และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม-ประเพณี ของชุมชนโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลางในข้อต่อไปนี้

1. โรงเรียนมัศึกษานำศิลปวัฒนธรรม-ประเพณีของชุมชนมาจัดการเรียนการสอนเพื่อให้นักเรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ ความซาบซึ้ง และตระหนักถึงคุณค่าที่จะอนุรักษ์ไว้ต่อไป
2. โรงเรียนมัธยมศึกษาทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการอนุรักษ์ ส่งเสริมและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม-ประเพณีของชุมชน
3. โรงเรียนมัธยมศึกษาได้จัดกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์ ส่งเสริมและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม-ประเพณีของชุมชน
4. โรงเรียนมัศึกษากับชุมชนได้นำศิลปวัฒนธรรม-ประเพณีของชุมชน ไปเผยแพร่ตามสถานที่และโอกาสต่าง ๆ

^{๖๓} ทวีศักดิ์ มหาโชติ, "การศึกษาเพื่อวางแผนพัฒนาการศึกษาระดับมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี" (ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, 2531), หน้า 200-201.

ทั้งผู้บริหารและกำนัน มีความเห็นสอดคล้องกันว่า ข้อที่มีการปฏิบัติอยู่ในระดับน้อย คือ โรงเรียนมัธยมศึกษาได้เชิญบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ ในด้านศิลปวัฒนธรรม-ประเพณี ของชุมชนมาเป็นวิทยากรเพื่อสอนครูนักเรียน และกลุ่มผู้สนใจ

กาลัก เต๊ะซันหมาก ได้ศึกษาอนาคตภาพ และทางเลือกในอนาคตสำหรับการดำเนินงานวัฒนธรรมภายในปีพุทธศักราช 2540^{๕๔} โดยใช้เทคนิค EDFR กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรม จำนวน 21 คน ผลการวิจัยพบว่า ในอนาคตรัฐบาลมีแนวโน้มจะเห็นความสำคัญของงานวัฒนธรรมมากขึ้น โดยจะมีการจัดองค์การบริหารงานวัฒนธรรมใน ส่วนกลาง ให้สามารถดำเนินการได้อย่างมีเอกภาพและมีประสิทธิภาพ ในส่วนการปฏิบัติงาน วัฒนธรรม ในส่วนภูมิภาคนั้นจะมีการรวมการในระดับจังหวัด ซึ่งเป็นการระดมสรรพกำลังจากทั้ง ภาครัฐและเอกชน เพื่อดำเนินงานด้านนี้ โดยองค์รภาคเอกชนจะให้ความสนับสนุน และ ร่วมมือกับรัฐบาลมากขึ้น

ภายในปี พ.ศ. 2540 การดำเนินงานด้านวัฒนธรรมจะมีแนวโน้มเน้นการให้ความรู้ ความคิดแก่ประชาชนเป็นหลัก และจัดงบประมาณเพื่อการนี้มากขึ้น การศึกษาทุกระดับทั้งใน และนอกโรงเรียนจะมีการสอดแทรกเรื่องการอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่วัฒนธรรมที่ดีงาม ของไทย และมุ่งปลูกฝังค่านิยมที่พึงประสงค์ในสังคม มีแนวโน้มว่าจะมีการนำวิธีการทาง อุตสาหกรรมและการค้ามาใช้ในการเผยแพร่วัฒนธรรม และใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือ ทางการเมืองระหว่างประเทศ เป็นสื่อในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมากขึ้น การแลกเปลี่ยนจะดำเนินการหลายรูปแบบโดยเน้นเยาวชนเป็นหลัก

^{๕๔} กาลัก เต๊ะซันหมาก, "อนาคตภาพและทางเลือกในอนาคตสำหรับการดำเนินงาน ด้านวัฒนธรรมในปีพุทธศักราช 2540," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาวิจัยการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531), บทคัดย่อ

วันชัย ภูมิ ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทในการพัฒนาชนบทของโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก สังกัดกรมสามัญศึกษา ตามการรับรู้ของผู้บริหารโรงเรียน และข้าราชการที่เกี่ยวข้อง จังหวัดลำปาง^{๕๕} ผลการวิจัยพบว่า

1. ผู้บริหารโรงเรียน ครูอาจารย์ และข้าราชการที่เกี่ยวข้องได้รับรู้ว่า โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก สังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดลำปาง ได้มีการปฏิบัติบทบาทการพัฒนาชนบทในระดับน้อย เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดลำปาง มีบทบาทในการพัฒนาด้านการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และความมั่นคงของชาติ การพัฒนาทางการศึกษานันทนาการ และนันทนาการ การพัฒนาด้านศาสนาและศีลธรรม และการพัฒนาทางการศึกษาตลอดชีวิตอยู่ในระดับมาก ส่วนการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาสังคมและชนบท และการพัฒนาด้านการอนุรักษ์ส่งเสริมประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรมอยู่ในระดับน้อย

2. การรับรู้ของผู้บริหารโรงเรียน ครูอาจารย์ และข้าราชการที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการปฏิบัติในบทบาทการพัฒนาชนบทด้านการพัฒนาด้านศาสนา และศีลธรรม และด้านการอนุรักษ์ส่งเสริมประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรมไม่มีความแตกต่างกัน ส่วนการรับรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติในบทบาทการพัฒนาชนบทด้านอื่น ๆ อีก 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ด้านการพัฒนาสังคมและชนบท ด้านการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และความมั่นคงของชาติ ด้านการกีฬา นันทนาการและนันทนาการ และด้านการพัฒนาทางการศึกษาตลอดชีวิต มีความแตกต่างกัน

3. ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาชนบท ของโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กที่เป็นปัญหามาก คือ การขาดแคลนอุปกรณ์ที่เป็นเครื่องมือ การขาดงบประมาณที่จะใช้สนับสนุนบุคลากรของโรงเรียนมีงานประจำด้านอื่นมาก ไม่สามารถปฏิบัติงานการพัฒนาชนบทได้อย่างเต็มที่และบุคลากรของโรงเรียนขาดประสบการณ์และความรู้ในการพัฒนาชนบท

^{๕๕}วันชัย ภูมิ, "บทบาทในการพัฒนาชนบทของโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก สังกัดกรมสามัญศึกษา ตามการรับรู้ของผู้บริหารโรงเรียน ครูอาจารย์ และข้าราชการที่เกี่ยวข้อง จังหวัดลำปาง" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษาด้านบริหารการศึกษาศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 253๐), บทคัดย่อ.

อัจฉรา ทองพลาย ได้ศึกษาวิจัยบทบาทของครูในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 6^{๕๕} พบว่า ครูควรมีบทบาทในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านด้านประเพณี การละเล่นพื้นบ้าน และหัตถกรรมพื้นบ้านด้วยการศึกษา อนุรักษ์ และถ่ายทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านแก่นักเรียน และพบว่า ครูและนักเรียนมีความคิดเห็นว่า ครูควรมีบทบาทในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านในโรงเรียน อยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะบทบาทในด้านต่อไปนี้

1. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ครูควรใช้อุปกรณ์เกี่ยวกับประเพณีการละเล่นพื้นบ้าน และหัตถกรรมพื้นบ้านมาประกอบการสอน และควรจัดตั้งชุมนุมวัฒนธรรมขึ้นในโรงเรียนที่ยังไม่มีชุมนุมนี้มาก่อน
2. การจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ควรมีการจัดนิทรรศการ แผ่นป้ายนิเทศและจัดหนังสือวารสารด้านวัฒนธรรมไว้ในห้องสมุดให้มากขึ้น และครูควรเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียนด้วย
3. การศึกษาค้นคว้าด้านวัฒนธรรม ครูควรรหาความรู้จากงานเทศกาล และประเพณีจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ และในชุมชน และเยี่ยมชมชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน แล้วบันทึกความรู้เหล่านั้นไว้
4. การเข้าร่วมกิจกรรม และเผยแพร่ความรู้ด้านวัฒนธรรม ครูควรสนับสนุนให้นักเรียนผลิตและนำหัตถกรรมพื้นบ้านมาใช้ในชีวิตประจำวัน หรือนำออกจำหน่ายในงานนิทรรศการของโรงเรียนหรือที่อื่น ๆ และครูควรมีส่วนร่วมในการสร้างความสัมพันธ์หรือส่งเสริมให้ประชาชนร่วมมือกันปรับปรุง ส่งเสริม และรักษาวัฒนธรรมพื้นบ้านของตน

^{๕๕}อัจฉรา ทองพลาย, "บทบาทของครูในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 6," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า จ.

วิจิต ลือพีช ได้ศึกษาวิจัยบทบาทของครูสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดปราจีนบุรี ที่มีต่อการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทย^{๕๗} โดยที่บทบาทด้านการเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนนั้นพบว่า กิจกรรมที่ปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง คือ เผยแพร่ความรู้ หลักธรรมทางศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดั้งเดิมแก่ประชาชน กิจกรรมที่ปฏิบัติอยู่ในระดับน้อยที่สุด ได้แก่ การแนะนำและส่งเสริมให้มีการฟื้นฟูการจัดทำศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ส่วนบทบาทด้านการเข้าร่วมกิจกรรมทางวิชาการ กิจกรรมที่ครูสังคมปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ระหว่างการฝึกอบรมทางด้านวัฒนธรรมไทย กิจกรรมที่ปฏิบัติอยู่ในระดับน้อย ได้แก่ การรวบรวมประเพณี นิทาน เพลงพื้นบ้าน ฯลฯ ในท้องถิ่นไว้ศึกษา และเผยแพร่ ส่วนกิจกรรมที่ปฏิบัติในน้อยที่สุด คือ การรวบรวมโบราณวัตถุและวัสดุสำคัญทางวัฒนธรรมไว้เป็นหมวดหมู่ เพื่อให้นักเรียนและผู้สนใจทั่วไปได้มีโอกาสศึกษาค้นคว้า ในด้านปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานของครูสังคมศึกษา คือ ขาดการอบรมสัมมนาเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทย ขาดบุคลากร และงบประมาณ

กมล รอดคล้าย ได้ศึกษาถึงความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับบทบาทของครูภาษาไทย ในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมไทย^{๕๘} กลุ่มตัวอย่างเป็นครูภาษาไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษาในเขตการศึกษา 3 จำนวน 203 คน ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ครูภาษาไทยส่วนใหญ่มีความเห็นในระดับมากที่สุดว่า ควรส่งเสริมนักเรียนให้มีการฝึกมารยาท และปฏิบัติตนที่ดีในสังคม ส่งเสริมให้นักเรียนจัดตั้งชมรมเกี่ยวกับภาษาและวัฒนธรรมไทย

^{๕๗}วิจิต ลือพีช, "การศึกษามบทบาทของครูสังคมศึกษาในโรงเรียน มัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดปราจีนบุรี ที่มีต่อการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทย", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัย ภาควิชาศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2531), หน้า ก-ค.

^{๕๘}กมล รอดคล้าย, "ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับบทบาทของครูภาษาไทย ในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัย ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า ง-จ.

จัดอบรมความรู้ด้านวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้แก่นักเรียน ส่งเสริมการเรียนและการทำงานรวมหมู่และนำแหล่งความรู้ในชุมชนมาใช้ประกอบการเรียนการสอน

2. ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทในด้านการศึกษาค้นคว้าของครูเอง ครูภาษาไทยส่วนใหญ่มีความเห็นด้วย ในระดับมากกว่า ควรรวบรวมความรู้ด้านวัฒนธรรมไทย และวัฒนธรรมท้องถิ่นจากแหล่งความรู้ในชุมชน เข้าร่วมกิจกรรมท้องถิ่นและงานประเพณีต่าง ๆ ศึกษาและทำความเข้าใจนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ

3. ความคิดเห็นของครูภาษาไทยเกี่ยวกับบทบาทในด้านการเข้าร่วมกิจกรรมและเผยแพร่ความรู้แก่ชุมชน ครูภาษาไทยส่วนใหญ่มีความเห็นด้วยในระดับมาก ว่าควรนำสิ่งประดิษฐ์และหัตถกรรมในท้องถิ่นออกจำหน่ายเผยแพร่ จัดตั้งชมรมหรือสมาคมครูภาษาไทยขึ้น ส่งเสริมให้มีการฟื้นฟูงานศิลปะ และศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน รวมทั้งส่งเสริมให้เยาวชนและผู้เฒ่าชุมชนทัศนศึกษาหรือเข้ารับการอบรมความรู้ด้านวัฒนธรรมไทย

4. ด้านความคิดเห็นของครูภาษาไทยเกี่ยวกับบทบาทในด้านการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ครูภาษาไทยส่วนใหญ่มีความเห็นด้วยในระดับมากที่สุดว่า ควรให้คำแนะนำและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เยาวชน แสดงความกตัญญูต่เวทีต่อบุพการี มีความเมตตากรุณาต่อผู้อื่น มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย และแต่งกายเหมาะสมตามขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของไทย

พเยาว์ ไวยโรจน์ ได้ศึกษาวิจัยปัญหาของครูสังคมศึกษาในการพัฒนาเจตคติต่อการอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา เขตการศึกษา 6^{๑๑} ผลการวิจัยพบว่าครูสังคมศึกษา 35๐ คน จากโรงเรียนมัธยมศึกษา 48 แห่ง ในเขตการศึกษา 6 มีปัญหาปานกลางในการพัฒนาเจตคติต่อการอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุของนักเรียน ทั้งด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียน และด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

^{๑๑}พเยาว์ ไวยโรจน์, "ปัญหาของครูสังคมศึกษา ในการพัฒนาเจตคติต่อการอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา เขตการศึกษา 6" (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 253๐), หน้า ๑.

เมื่อพิจารณารายละเอียดเกี่ยวกับปัญหาด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียนพบว่า มีประเด็นที่เป็นปัญหามากดังต่อไปนี้

1. แหล่งวิทยาการส่วนใหญ่อยู่ในกรุงเทพฯ ครูในต่างจังหวัดไม่สะดวกในการยืมสื่อการสอนไปใช้
2. โรงเรียนขาดงบประมาณในการจัดซื้อสื่อการสอน เพื่อการพัฒนา เจตคติต่อการอนุรักษ์โบราณสถานและ โบราณวัตถุของนักเรียน
3. นักเรียนขาดทักษะในการวิเคราะห์วิจารณ์ และนักเรียนไม่สนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับ โบราณสถานและ โบราณวัตถุ
4. เนื้อหาในหลักสูตรสังคมศึกษามีมาก แต่เนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนา เจตคติต่อการอนุรักษ์โบราณสถานและ โบราณวัตถุโดยตรงมีน้อยเกินไป ทำให้การพัฒนา เจตคติต่อการอนุรักษ์โบราณสถานและ โบราณวัตถุทำได้ยาก
5. วัตถุประสงค์ของหลักสูตรไม่ได้เน้นการพัฒนา เจตคติต่อการอนุรักษ์โบราณสถานและ โบราณวัตถุ
6. เวลาเรียนมีจำกัด และการสอนเน้นเนื้อหาวิชาในหลักสูตร ทำให้การสอดแทรกการพัฒนา เจตคติต่อการอนุรักษ์โบราณสถานและ โบราณวัตถุทำได้ยาก
7. การประเมินพฤติกรรมของนักเรียนที่แสดง เจตคติต่อการอนุรักษ์โบราณสถานและ โบราณวัตถุทำได้ยาก เมื่อพิจารณารายละเอียดเกี่ยวกับปัญหาด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรพบว่า มีประเด็นที่เป็นปัญหามากดังต่อไปนี้

1. โรงเรียนขาดครูหรือผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการจัดกิจกรรมเพื่อการพัฒนา เจตคติต่อการอนุรักษ์โบราณสถานและ โบราณวัตถุ และขาดความร่วมมือของครู และนักเรียน ในการจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์
2. นักเรียนจำนวนมากไม่มีโอกาสเข้าร่วมชมรมอนุรักษ์โบราณสถานและ โบราณวัตถุ ดังนั้นจึงขาดกำลังนักเรียนในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร
3. นักเรียนส่วนใหญ่ขาดเงินที่จะเข้าร่วมกิจกรรมทัศนศึกษา และการจัดทัศนศึกษาส่วนใหญ่เน้นการเที่ยวชมสถานที่มากกว่าการพัฒนา เจตคติต่อการอนุรักษ์โบราณสถานและ โบราณวัตถุ

วัลยา โกลุม ได้ศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการศึกษาเพื่ออนุรักษ์และเสริมสร้างวัฒนธรรมไทย ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร⁷⁰ ผลการวิจัยพบว่า การจัดการศึกษาเพื่ออนุรักษ์และเสริมสร้างวัฒนธรรมไทย ด้านการจัดกิจกรรมนักเรียน ครูและนักเรียนมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่าเป็นวิธีโรงเรียนกำหนดแล้วให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมที่กำหนดรองลงมา ได้แก่ โรงเรียนกำหนดแล้วให้นักเรียนเลือกเข้าร่วมกิจกรรม ประเภทของกิจกรรมนักเรียนที่โรงเรียนจัดรองลงมาจากกิจกรรมลูกเสือยุวกาชาด-เนตรนารี ผู้บำเพ็ญประโยชน์ ตามความคิดเห็นของครู คือ กิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมไทย โดยเห็นว่าการส่งเสริมวัฒนธรรมที่โรงเรียนจัดมากที่สุด คือ กิจกรรมพานักเรียนไปประกอบพิธีทางศาสนาในวันสำคัญทางศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา รองลงมา คือ การจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์แก่นักเรียน และ ชุมชนที่อาศัยอยู่ในวันสำคัญเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของนักเรียนด้วย แต่นักเรียนเห็นว่ากิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมรองลงมา คือ การจัดกิจกรรมแข่งขันตอบปัญหา อภิปราย โต้วาทิ ประกวดเขียนเรียงความเรื่องวัฒนธรรมระหว่างโรงเรียนในกลุ่ม ส่วนวิธีดำเนินการจัดกิจกรรมนักเรียนที่ส่งเสริมวัฒนธรรมในโรงเรียน ครูและนักเรียนมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่าเป็นวิธีที่ครูเป็นผู้วางแผน และให้นักเรียนเป็นผู้ดำเนินการ โดยมีครูเป็นที่ปรึกษา รองลงมาคือ วิธีการที่ครูและนักเรียนช่วยกันวางแผนและจัดกิจกรรม

ส่วนปัญหาการจัดกิจกรรม ครูมีความคิดเห็นว่า ปัญหาที่สำคัญที่สุดคือ ความพอเพียงของอุปกรณ์ที่ใช้จัดกิจกรรมนักเรียนเกี่ยวกับวัฒนธรรม รองลงมาคือ ปัญหาความเหมาะสมของสถานที่จัดกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรม ในขณะที่นักเรียนเห็นว่า ปัญหาที่สำคัญที่สุดคือ การที่ครูเป็นผู้วางแผนและดำเนินการจัดกิจกรรมนักเรียนเอง รองลงมาคือ ปัญหาที่โรงเรียนเป็นผู้กำหนดกิจกรรมแล้วให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมที่กำหนด

⁷⁰วัลยา โกลุม, "สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาเพื่ออนุรักษ์ และเสริมสร้างวัฒนธรรมไทยในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 207-215.

งานวิจัยนี้ได้เสนอแนะให้หน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับวัฒนธรรมจัดอบรมครูให้มีความรู้ความเข้าใจ เรื่องวัฒนธรรมให้มากขึ้น การกำหนดกิจกรรมโรงเรียนควรคำนึงถึงความสนใจและความเหมาะสมกับวัยของนักเรียน โดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมวางแผน และจัดกิจกรรมเอง โรงเรียนควรจัดสภาพแวดล้อมให้นักเรียนเกิดความภาคภูมิใจและประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่น่าชื่อเสียงมาสู่สถาบัน ทั้งนี้โดยใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือในการสอดแทรกวัฒนธรรมให้มากขึ้น

นวลละอ อสุภผล ได้ทดลองจัดทำบทเรียน และกิจกรรมการสอนที่มีเนื้อหาเน้นวัฒนธรรมท้องถิ่นของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยใช้สื่อการศึกษา ซึ่งประกอบด้วย ภาพยนตร์ สไลด์ เทปบันทึกภาพ รูปภาพ ตัวอย่างของจริง ที่คนศึกษาอภิปรายและการบรรยาย กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาปีที่ 1 วิทยาลัยครูจันทบุรี ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการทดลองพบว่า ความรู้ความเข้าใจและทัศนคติของนักศึกษาหลังจากการเรียนแล้วดีขึ้นมาก กล่าวคือคะแนนเฉลี่ยความรู้ในมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ภายหลังจากทดลองสอนกลุ่มทดลองมีความรู้เพิ่มขึ้นมากกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนคะแนนเฉลี่ยเจตคติสอดคล้องกัน คือ กลุ่มทดลองมีเจตคติบวก (Positive) เพิ่มขึ้นมากกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เนื่องจากผลการวิจัยนี้ แสดงให้เห็นว่า การสอนทำให้มีความรู้และเจตคติทางบวกในมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นเพิ่มขึ้นมากกว่าการให้เรียนรู้ด้วยตนเองตามธรรมชาติ ผู้วิจัยจึงเสนอแนะให้สถาบันการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัย, วิทยาลัยครู ฯลฯ ส่งเสริมและทำหน้าที่ในการทำนุบำรุงและถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ โดยวิธีการต่าง ๆ เช่น สนับสนุนกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรม ไม่น้อยไปกว่ากิจกรรมด้านอื่น ๆ เป็นต้น

⁷ นวลละอ อสุภผล, "การทดลองสอนการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่เด็กวัยรุ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ" (รายงานการวิจัย, ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2527), หน้า บทคัดย่อ.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้จัดทำรายงานการสังเคราะห์สภาพสังคม-วัฒนธรรม สังคม-เศรษฐกิจ และการศึกษาในบริเวณพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก⁷² ผลการสังเคราะห์พบว่า สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา จะต้องรับภาระหนักในการพัฒนาจิตใจให้แก่ประชาชน และเยาวชนในพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก เพราะพัฒนาการในด้านนี้มีแนวโน้มที่จะล่าช้าลง พัฒนาการด้านเศรษฐกิจและด้านวัตถุ และมีผลให้การเติบโตของชุมชนแห่งนี้ เป็นไปโดยขาดวิญญานและขาดสติ ในแง่ความเชื่อ ไม่ว่าประชาชนจะเป็นศาสนิกใดก็ตาม จำเป็นต้องส่งเสริมให้หลักคำสอนของศาสนาเหล่านั้นได้แพร่หลายไปอย่างมั่นคง และลึกซึ้ง เพื่อให้ประชาชนมีหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เน้นให้เห็นความไร้ประโยชน์ของการยึดถือเพียงพิธีกรรมมากกว่าหลักธรรม เนื่องจากชีวิตที่ต่างคนต่างอยู่ในชุมชนเมือง ไม่สูงส่งกับเพื่อนบ้าน หรือญาติพี่น้องมากเท่าแต่ก่อน อาจนำไปสู่ความรู้สึกเห็นแก่ตัวและขาดสำนึกทางสังคม โรงเรียนควรมีส่วนช่วยในการสร้างสำนึกดังกล่าวขึ้น มรดกทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก น่าจะเป็นแหล่งข้อมูลและทรัพยากรที่จะใช้ในการสร้างสำนึกของส่วนรวมและของท้องถิ่นได้ดี ผลการวิจัย พบว่า ควรใช้สื่อมวลชนในการให้การศึกษาทั้งในและนอกระบบโรงเรียน โดยเฉพาะการใช้สื่อมวลชนช่วยในการถ่ายทอดและปลูกฝังค่านิยมที่พึงประสงค์สำหรับพื้นที่นี้ ในขณะเดียวกัน ควรใช้สื่อมวลชนในท้องถิ่นเป็นตัวเชื่อมชุมชนเมืองและชุมชนชนบท ให้รู้จักและยอมรับคุณค่าของกันและกัน

การวิจัยนี้ เสนอแนะให้มีการฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น นิทานเรื่องเจ้าพ่อกรมหลวงชุมพร เจ้าแม่สามมุข ขึ้นมาเล่าชานให้นักเรียนจำได้ขึ้นใจ เพื่อสร้างความผูกพันต่อท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นตั้งแต่อาณาจักรขอม อาณาจักรทวารวดี ออยุธยา ธนบุรี ถึงรัตนโกสินทร์ ควรนำมาสอนโดยผูกเป็นเรื่องราวที่เชื่อมโยงมาถึงปัจจุบัน กลุ่มชาติพันธุ์ไทยจีนซึ่งมีจำนวนมาก ในพื้นที่ควรได้รับการศึกษา (โดยเฉพาะจากการเน้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น) ให้มีความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่บริเวณนี้ กลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ก็เช่นกัน การสอนประวัติศาสตร์ของประเทศมากกว่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจะไม่เอื้อต่อการสร้างความผูกพันต่อท้องถิ่น ดังนั้น

⁷² สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, รายงานการสังเคราะห์สภาพสังคม-วัฒนธรรม สังคม-เศรษฐกิจ และการศึกษาในพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก, หน้า 28-32.

ควรมีการสร้างหลักสูตรวิชาประวัติศาสตร์ของพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก เพื่อใช้สอนในระดับมัธยมศึกษาด้วย นอกจากนี้เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงในแง่บทบาทที่ลดลงของเครือญาติและครอบครัว ดังนั้นบทบาทของโรงเรียนในการขัดเกลาทางสังคม แก่เยาวชนโดยเฉพาะในชุมชนเมือง จะต้องเด่นชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โรงเรียนควรทำให้การผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เป็นไปอย่างราบรื่น และทำให้เยาวชนในวัยเรียนมีความเป็นไทยมากยิ่งขึ้น

จากรายงานการวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทย บทบาทของครูและโรงเรียนมัธยมศึกษาในการอนุรักษ์ สืบทอดและเสริมสร้างวัฒนธรรมไทยที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่าการศึกษาทุกระดับ รวมทั้งการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา มีการสอดแทรกเรื่องการอนุรักษ์ส่งเสริมเผยแพร่วัฒนธรรมอันดีงามของไทย ผลการวิจัยแสดงว่า การสอนทำให้ผู้เรียนมีความรู้และเจตคติทางบวก ในมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นเพิ่มมากกว่าการให้เรียนรู้ด้วยตนเอง ตามธรรมชาติ ในพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก ผลการวิจัยพบว่า ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก ทั้งในด้านกายภาพ และสังคมของประชาชนในพื้นที่พัฒนา ผลการวิจัยหลายเรื่อง แสดงให้เห็นว่ากิจกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย ที่ครูปฏิบัติอยู่ในระดับน้อย คือ การรวบรวมประเพณี นิทาน เพลงพื้นบ้าน ฯลฯ ในท้องถิ่นไว้เพื่อเผยแพร่ รวมทั้งการพัฒนาด้านการอนุรักษ์ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม ส่วนการรวบรวมโบราณวัตถุ และวัสดุสำคัญทางวัฒนธรรม ไว้เป็นหมวดหมู่เพื่อให้นักเรียน และผู้สนใจได้มีโอกาสศึกษาค้นคว้านั้น ครูปฏิบัติได้ในระดับน้อยที่สุด ทั้งนี้เพราะเป็นกิจกรรมที่มีค่าใช้จ่ายสูงมาก และโรงเรียนขาดครูผู้มีความรู้ความสามารถในด้านนี้ แต่เมื่อวิเคราะห์ผลการวิจัยในด้านการส่งเสริมวัฒนธรรมไทยของโรงเรียน ปรากฏว่า กิจกรรมการพานักเรียนไปประกอบพิธีทางศาสนาในวันสำคัญทางศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา วิสาขบูชา วันเข้าพรรษา เป็นกิจกรรมวัฒนธรรมไทยที่โรงเรียนจัดมากที่สุด รองลงมาคือ การจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์แก่โรงเรียน และชุมชนในวันสำคัญเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา ฯลฯ และการจัดกิจกรรมแข่งขันตอบปัญหา อภิปราย ใต้วาที ประกาดเขียนเรียงความ เรื่องวัฒนธรรมระหว่างโรงเรียนในกลุ่ม ส่วนวิธีดำเนินการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมวัฒนธรรมในโรงเรียนนั้น ครูเป็นผู้วางแผนและให้นักเรียนเป็นผู้ดำเนินการ โดยมีครูเป็นที่ปรึกษา ครูและนักเรียนมีความเห็นสอดคล้องกันในระดับมากกว่า ในด้านการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ควรมีการจัดนิทรรศการ แผ่นป้ายนิเทศ และเอกสารค้นคว้าทาง

ด้านวัฒนธรรมไว้ในห้องสมุดให้มากขึ้น เมื่อวิเคราะห์การดำเนินงานของศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดที่ตั้งอยู่ในโรงเรียนมัธยมศึกษา พบว่า กิจกรรมด้านการฝึกอบรม เพิ่มพูนความรู้ด้านวัฒนธรรม เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการได้ค่อนข้างน้อย ในขณะที่ครูโรงเรียนมัธยมศึกษา เสนอแนะให้หน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับวัฒนธรรม จัดอบรมครูให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องวัฒนธรรมให้มากขึ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย